

ช่วงที่หนึ่ง ท่านมีแนวความคิดแบบมูตะซิดะฮฺเป็นเวลา 40 ปี ก็เนื่องจากความใกล้ชิดที่มีต่ออาจารย์ที่ชื่อว่า อะบู อะลี อัลญุบายรีย์ ซึ่งเป็นปรมาจารย์ของกลุ่มมูตะซิดะฮฺและเป็นพ่อเลี้ยงของท่าน

ช่วงที่สอง ท่านได้ละทิ้งแนวคิดมูตะซิดะฮฺ และได้คล้อยตามแนวคิดของอิบนุ กุฎลาบ ที่ยืนยันบางส่วนของคุณลักษณะของอัลลอฮฺ ﷻ และได้ทำการตีความคุณลักษณะบางประการ

ช่วงที่สาม ท่านได้กลับสู่แนวทางสลัฟ เป็นแนวทางที่ท่านอิมามอะหมัด เบนีญ ्हันบัล ได้ยึดถือในเรื่องอะกีดะฮฺ ดังคำยืนยันที่มีอยู่ในหนังสืออิบานะฮฺ (al-Ash'ari 1990 : 43)

ดังนั้น พอสรุปได้ว่า กลุ่มอะชาอิเราะฮฺที่ได้พาดพิงถึงท่านอะบู อัลหะสัน อัลอัชอะรีย์ นั้น เป็นการพาดพิงในขณะที่ท่านอยู่ในช่วงที่อยู่กับแนวความคิดของมูตะซิดะฮฺและอิบนุ กุฎลาบ แต่ที่สำคัญท้ายที่สุดท่านได้กลับสู่แนวทางสลัฟ

ค. หลักการของกลุ่มอะชาอิเราะฮฺ

1. เตาฮีด หมายถึง การให้ความเป็นหนึ่งเดียวต่ออัลลอฮฺ ﷻ ในด้านชาติ (อาดมัน) ที่ไม่สามารถจะแยกได้ เป็นหนึ่งเดียวในสภาพ (คุณลักษณะ) ที่ไม่มีใครจะเสมอเหมือนได้ และเป็นหนึ่งเดียวในอัฟอาล (กริยา) ที่ไม่มีใครที่จะร่วมเป็นภาคีได้ (al-Sahrastani 1996 : 1 / 55)

2. คุณลักษณะของอัลลอฮฺ ﷻ ที่จำเป็นต้องรู้มี 20 ประการ โดยแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

(1) ศิฟัตนัฟสียะฮฺ มีหนึ่งคุณลักษณะ คือ อัลญุญุด (อัลลอฮฺทรงมี)

(2) ศิฟัตสลับียะฮฺ มีห้าคุณลักษณะ คือ อัลกิตัม (ทรงดั่งเดิม) อัลบะกออ์ (ทรงถาวร) มุกอลละพะตุฮฺ ลิลหะวาดีฮฺ (ทรงต่างกับของใหม่) กิยามุฮฺ บินัฟสีย (ทรงดำรงด้วยพระองค์เอง) และอัลวะห์ดานียะฮฺ (ทรงเอกะ)

(3) ศิฟัตมะอานีย์ มีเจ็ดคุณลักษณะ คือ อัลกุฎเราะฮฺ (การมีอนุภาพ) อัลอิรอดีฮฺ (ความประสงค์) อัลอิลม (การรอบรู้) อัลหะยาฮฺ (การมีชีวิต) อัลฮัม (การได้ยิน) อัลบะซีอ (การเห็น) และอัลกะลาม (การพูด)

(4) ศิฟัตมะอุนะวียะฮฺ มีเจ็ดคุณลักษณะคือ เกานุฮฺ กอดิร็อน เกานุฮฺ มุรีดัน เกานุฮฺ อาลิมัน เกานุฮฺ หัยฮัน เกานุฮฺ สะมีอัน เกานุฮฺ บะซีร็อน และเกานุฮฺ มุตะกัลลิมัน (Abd Tawwab 1983 : 149)

3. มีการตีความศิฟัตอัลอะบารียะฮฺ เช่น อัลวัลญุฮฺ อัลยะดัยนุ และอัลอัยน์ เป็นต้น

4. อีมาน คือ การเชื่อมั่นและการยอมรับ โดยที่การกระทำไม่ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งในความหมายของอีมาน (al-Juhani 2000 : 1/88)

2.1.3.8 เครื่องหมายของอีมาน

ความศรัทธากับการปฏิบัติศาสนกิจเป็นคู่กันจะแยกออกจากกันมิได้ เนื่องจากศาสนกิจเป็นผลของการศรัทธาและเป็นเครื่องหมายของมันที่ผู้ศรัทธาแสดงตนต่อการยึดมั่นในความศรัทธาอย่างจริงจัง ด้วยเหตุดังกล่าวอัลลอฮฺ ﷻ ได้กล่าวไว้คู่กันในหลายโองการของอัลกุรอาน

(1) ปฏิบัติกิจการต่าง ๆ ที่ถูกต้องตามหลักบทบัญญัติอิสลามและไม่ปฏิบัติในสิ่งผิดกฎระเบียบ

﴿ إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ﴾

ความว่า: “แท้จริงบรรดาผู้ศรัทธา และพวกเขาได้ปฏิบัติกิจการ (ของศาสนา) ที่ดีต่าง ๆ ...” (ลูกมาน : 8)

(2) เมื่อกล่าวชื่ออัลลอฮฺ จะเป็นการป้องกันตัวเองจากการกระทำสิ่งที่ไม่ดีและสิ่งที่ไม่ไ้ประโยชน์

﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ ءَايَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴾

ความว่า: “แท้จริงบรรดาผู้ศรัทธานั้นก็คือ ผู้ที่เมื่อรำลึกถึงพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ แล้วใจของพวกเขาเคลื่อนไหว และเมื่อมีการอ่านโองการของพระองค์แก่พวกเขา อีมานของพวกเขาจะเพิ่มขึ้น และพวกเขาจะมอบตัวแก่พระองค์” (อัลอันฟาล : 2)

(3) จะปฏิบัติตัวอยู่ในขอบเขตที่ศาสนานูมัต และพยายามห่างไกลสิ่งที่ไม่อนูมัต โดยเฉพาะด้านจริยธรรมและศีลธรรม

﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ ءَامَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أَمْرٍ جَامِعٍ لَّمْ يَذْهَبُوا حَتَّىٰ يَسْتَأْذِنُوهُ ﴾

ความว่า: “แท้จริงบรรดาผู้ศรัทธา (ที่แท้จริง) นั้น คือบรรดาผู้ศรัทธาต่ออัลลอฮฺและเราะสูลของพระองค์ และเมื่อพวกเขารวมกันอยู่กับเขา (มุฮัมมัด) ในกิจการที่สำคัญ พวกเขาจะไม่ผละออกไปจนกว่าพวกเขาจะขออนุญาตจากเขา (มุฮัมมัด) เสียก่อน” (อันนุร : 62)

(4) จะปกป้องอวัยวะเพศจากการผิดประเวณี แต่จะรักษาไว้ซึ่งอวัยวะเพศด้วยการแต่งงานที่ถูกต้องตามหลักศาสนาอิสลามทุกประการ

﴿ وَالَّذِينَ هُمْ لِأَفْوَاجِهِمْ حَافِظُونَ ۖ إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ ﴾

ความว่า: “และบรรดาผู้ที่พวกเขาเป็นผู้รักษา (ไว้ซึ่งความบริสุทธิ์ของ) อวัยวะเพศของพวกเขา เว้นแต่แก่บรรดาภรรยาของพวกเขา หรือที่มือขวาของพวกเขาครอบครอง ในกรณีเช่นนั้นพวกเขาจะไม่ถูกตำหนิ” (อัลมูมินูน : 5-6)

(5) จะช่วยเหลือผู้อื่นและเสียสละเพื่อส่วนรวม ไม่เห็นแก่ตัวหรือเห็นแต่ประโยชน์ตนเองมากกว่าสังคม

﴿ وَوَاتَىٰ أَلْمَالَ عَلَىٰ حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ ۗ ﴾

ความว่า: “และบริจาคทรัพย์ ทั้ง ๆ ที่มีความรักในทรัพย์นั้นแก่บรรดาญาติที่สนิท เด็กกำพร้า ผู้ยากจน ผู้ที่อยู่ในการเดินทาง และผู้ที่มาขอ และบริจาคในการไถ่ทาส” (อัลบะเกาะเราะฮ์ : 177)

2.1.3.9 ผลของการยึดมั่นในความศรัทธา

การศรัทธาเป็นเรื่องของจิตใจและการปฏิบัติกิจการต่าง ๆ เป็นแสดงถึงผลของการยึดมั่นอย่างจริงจังโดยไม่มีข้อเคลือบแคลงใด ๆ และไม่มีความสงสัยแม้แต่นิดเดียวท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ในหะดีษเศาะหิหฺด้วยสำนวนสั้น ๆ อย่างกระชับรัด ชัดเจน ก็คือ ((أن تعبد الله)) แปลว่า “ท่านจงเคารพสักการะต่ออัลลอฮ์ ﷻ เสมือนกับท่านเห็นพระองค์ หากท่านไม่เห็นพระองค์ พระองค์ทรงเห็นท่าน”

(1) การรำลึกถึงอัลลอฮ์ ﷻ

การรำลึกหรือชิกรุดั้งที่ปรากฏในอัลกุรอานเป็นการสรรเสริญต่ออัลลอฮ์ ﷻ ซึ่งในภาษาอาหรับจะหมายถึง การรำลึกด้วยใจและวาจา

1) การรำลึกด้วยใจ

การรำลึกถึงอัลลอฮ์ ﷻ ด้วยใจ หมายถึง การรำลึกถึงพระองค์ทางจิตใจโดยการสำรวมจิตอย่างสงบต่ออัลลอฮ์ ﷻ พระองค์ตรัสไว้ว่า:

ก. ในยามที่หลงลืม

﴿ فَإِنِّي نَسِيتُ الْحُوتَ وَمَا أَنسَنِيهِ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا ﴾

ความว่า: “แท้จริงฉันลืมที่จะพูดถึงเรื่องปลาและไม่มีผู้ใดที่ทำให้ฉันลืมกล่าวถึงมันนอกจากชัยฏอน และมันก็หาทางลงทะเลไปอย่างน่าประหลาดแท้ ๆ” (อัลกะฮฟู : 63)

ข. ในยามได้รับความสบาย

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ ﴾

ความว่า: “ผู้ศรัทธาทั้งหลาย จงรำลึกถึงความกรุณาของอัลลอฮ์ที่มีต่อพวกเจ้า” (อัลมาอิดะฮ์ : 11)

2) การรำลึกด้วยวาจา

การรำลึกด้วยวาจา หมายถึง การกล่าวซิกิร การอ่านอัลกุรอานหรือประโยคที่แสดงถึงการรำลึกถึงอัลลอฮ์ ﷻ

ก. รำลึกถึงในพระมหาคัมภีร์

﴿ وَأَذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ إِذِ اتَّيَدَّتْ مِنْ أهلكَ مَكَانًا شَرْقِيًّا ﴾

ความว่า: “และจงกล่าวถึง (เรื่องของ) มัรยัมที่อยู่ในคัมภีร์ เมื่อนางได้ปลีกตัวออกจากหมู่ญาติของนางไปยังมุมหนึ่งทางตะวันออก (ของบัยตุลมักดิส)” (มัรยัม : 16)

ข. รำลึกถึงพระนามของอัลลอฮ์ ﷻ

﴿ وَأَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴾

ความว่า: “และจงกล่าวพระนามของอัลลอฮ์บนมันเสียก่อน และจงกลัวเกรงอัลลอฮ์เถิด แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงรวดเร็วในการชำระสอบสวน” (อัลมาอิดะฮ์ : 4)

การรำลึกถึงอัลลอฮ์ ﷻ เป็นปรางป้องกันตัวได้ทุกเมื่อและทุกสถานการณ์โดยจากการอุโยงของบรรดาชัยฏอน ซึ่งเมื่อรำลึกถึงอัลลอฮ์ ﷻ แล้วโดยธรรมชาติของความรู้สึกละอายจะไม่มีการกระทำสิ่งที่ไม่ดีต่อบทบัญญัติและกฎหมาย

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِّنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُم مُّبْصِرُونَ ﴾

ความว่า: “แท้จริงบรรดาผู้ที่ยำเกรงนั้น เมื่อมีคำชี้แจงใด ๆ จาก
ชัยฏอนประสบแก่พวกเขา พวกเขาก็รำลึกได้แล้วทันใดพวกเขาก็
มองเห็น” (อัลอะฮรอฟ : 201)

(2) การกลัวต่อการลงโทษของอัลลอฮ์ ﷻ

ผู้ที่มีความศรัทธาในใจต่ออัลลอฮ์ ﷻ เขาจะต้องมีความกลัวต่อพระองค์ กล่าวคือ กลัว
ต่อการลงโทษของอัลลอฮ์ ﷻ และกลัวต่อการหาบแข็งของพระองค์ เมื่อเขาได้กระทำความผิดบัญญัติ
แห่งพระองค์ และหลีกเลี่ยงสิ่งต่าง ๆ ที่อาจจะนำไปสู่การได้รับโทษ

อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสไว้ในอัลกุรอานในหลายอายะฮ์ด้วยกัน เช่น

ก. อัลลอฮ์ ﷻ ได้กล่าวถึงผลตอบแทนของคนกลัว

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَبْلُوَنَّكُمْ اللَّهُ بِشَيْءٍ مِّنَ الصَّيْدِ تَنَالُهُ أَيْدِيكُمْ
وَرِمَاحُكُمْ لِيَعْلَمَ اللَّهُ مَن يَخَافُهُ بِالْغَيْبِ فَمَن أَعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَلِكَ
فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾

ความว่า: “ผู้ศรัทธาทั้งหลาย แน่แน่นอนอัลลอฮ์จะทรงทดสอบพวกเจ้า
ด้วยสิ่งหนึ่ง อันได้แก่สัตว์ล่าที่มีมือของพวกเจ้าได้มันมา และหอก
ของพวกเจ้าด้วย เพื่ออัลลอฮ์จะทรงรู้ว่าใครที่ยำเกรงพระองค์ใน
สภาพที่เขาไม่เห็นพระองค์ เขาก็จะได้รับโทษอันเจ็บแสบ”
(อัลมาอิดะฮ์ : 94)

ข. อัลลอฮ์ ﷻ ได้กล่าวถึงคนกระทำความผิด

﴿ وَإِذَا جَاءَتْهُمْ آيَةٌ قَالُوا لَن نُّؤْمِنَ حَتَّىٰ نُؤْتَىٰ مِثْلَ مَا أُوتِيَ رُسُلُ
اللَّهِ اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ سَيُصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُوا صَغَارٌ عِنْدَ
اللَّهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ ﴾

ความว่า: “และเมื่อได้มีอายะฮ์ใดมายังพวกเขา พวกเขาก็กล่าวว่า เรา
จะไม่ศรัทธาเป็นอันขาดจนกว่าเราจะได้รับเยี่ยงสิ่งที่บรรดาเราะสูล
ของอัลลอฮ์ได้รับมาแล้ว อัลลอฮ์เป็นผู้ทรงรอบรู้ยิ่ง ณ ที่ที่พระองค์
จะทรงให้มีสารของพระองค์ขึ้น บรรดาความต่ำต้อยและการลงโทษ
อันรุนแรงจากอัลลอฮ์นั้น จะประสบแก่บรรดาผู้ที่กระทำความผิด
เนื่องจากการที่พวกเขาว่างอบายหลอกหลวงกัน” (อัลอันอาม : 124)

ค. อัลลอฮฺ ﷻ ได้กล่าวถึงคนไม่หยังคิด

﴿ يَتَقَوْمٍ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى الَّذِي فَطَرَنِي ۗ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴾

ความว่า: “โอ้กลุ่มชนของฉันเอ๋ย ฉันมิได้ขอร้องต่อพวกท่านซึ่งรางวัลในการนี้เลย รางวัลของฉันมันอยู่กับพระผู้ให้บังเกิดฉัน พวกท่านไม่ใช่ปัญญาไตร่ตรองหรือ” (ฮุด : 51)

(3) การหวังในความโปรดปรานของอัลลอฮฺ ﷻ

ผู้ที่ศรัทธาต่ออัลลอฮฺ ﷻ จะหวังความโปรดปรานของอัลลอฮฺ ﷻ เป็นอย่างสูง กล่าวคือหวังการอภัยจากอัลลอฮฺ ﷻ และหวังความเมตตาจากพระองค์ เมื่อเขาได้กระทำในสิ่งที่ถูกต้อง บทบัญญัติของอัลลอฮฺ ﷻ ได้กล่าวเกี่ยวกับการหวังความโปรดปรานของอัลลอฮฺ ﷻ ในหลายอายะฮฺ เช่น

﴿ وَتَوَلَّىٰ عَنْهُمْ وَقَالَ يَا أَسْفَىٰ عَلَىٰ يَوسُفَ وَأَبْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزَنِ فَهُوَ كَظِيمٌ ﴾

ความว่า: “และเขาผินหลังให้พวกเขา และกล่าวว่า โอ้อนิจจา ยูสุฟเอ๋ยและตาทั้งสองข้างของเขามัวเนื่องจากความเศร้าโศก และเขาเป็นผู้อดกลั้น” (ยูสุฟ : 84)

(4) การมอบหมายต่ออัลลอฮฺ ﷻ

การมอบหมาย หมายถึง การมอบหมายแด่อัลลอฮฺ ﷻ หลังจากที่ได้พยายามอย่างสุดความสามารถของแต่ละคน

การมอบหมายเป็นการสั่งใช้ของอัลลอฮฺ ﷻ ซึ่งเป็นบทบัญญัติประการหนึ่งสำหรับผู้ที่เชื่อมั่นในพระองค์พระผู้เป็นเจ้าที่ได้เคารพสักการะหรือขอพร ขอความช่วยเหลือ และสำรวมจิตใจตั้งที่ปรากฏในพระดำรัสของพระองค์

﴿ وَقَالَ مُوسَىٰ يَتَقَوْمٍ إِنْ كُنْتُمْ وَآمَنْتُمْ بِاللَّهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوا إِنْ كُنْتُمْ مُسْلِمِينَ ﴾

ความว่า: “และมุซาคกล่าว โอ้กลุ่มชนของฉัน หากพวกท่านศรัทธาต่ออัลลอฮฺ ﷻ พวกท่านจงมอบหมายต่อพระองค์ หากพวกท่านเป็นผู้ยอมจำนน” (ยูनुส : 84)

การมอบหมายชีวิต ร่างกายและทุกสิ่งทุกอย่างแด่อัลลอฮฺ ﷻ เท่านั้นมิใช่แค่ใครคนใดคนหนึ่งในกลุ่มมนุษย์ด้วยกันหรือสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่สิทธิในการอำนาจประโยชน์หรือให้โทษได้ พร้อมกับให้การยอมรับและเชื่ออย่างมั่นคงกับสิ่งที่เกิดขึ้นหลังจากได้มอบหมายไปแล้ว

﴿فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ﴾

ความว่า: “เมื่อท่านตั้งใจไว้ก็จะมอบหมายต่ออัลลอฮฺเถิด แท้จริง พระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ทรงรักผู้ที่มอบหมาย” (อาติอิรอน : 159)

การมอบหมายแด่พระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ตามความหมายข้างต้นถือเป็นการพยายามชนิดหนึ่งที่ต้องตามหลักการยึดมั่นของอิสลาม นั่นคือ ทศนะของปราชญ์สายสุนนีย์ และมีปราชญ์บางกลุ่มสายโซฟีก็กลับมีความเห็นว่า การมอบหมายเป็นการปฏิเสธสาเหตุ ไม่ได้ค้นคว้าในการแสวงหาปัจจัยยังชีพ เป็นการรอกอยสิ่งนั้นมาเอง ไม่รักษาตัวเมื่อเจ็บป่วยได้ใช้และไม่ไปหาหมอ รอให้หายเองโดยไม่ยอมรับรักษา ไม่แสวงหาวิชาความรู้ เพราะมีความเชื่อว่าความรู้จะได้มาโดยไม่จำเป็นต้องแสวงหา

ความเชื่อดังกล่าวขัดความจริงที่ได้เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน เพราะมันเป็นเพียงความคิดเห็นเท่านั้น แต่ในความเป็นจริงได้ซึ่งสิ่งต่าง ๆ ทั้งที่เป็นปัจจัยยังชีพ ความรู้ประสบการณ์ และอื่น ๆ นั้นล้วนต้องใช้ความพยายาม ไม่มากนักน้อย ที่สำคัญยิ่งก็คือ การมอบหมายมิใช่เป็นการปฏิเสธสาเหตุเนื่องจากทุกอย่างที่เกิดขึ้นกับมนุษย์มีสาเหตุทั้งสิ้น

สำหรับการอธิบายความจริงของการมอบหมายนั้นก็คือ การยอมรับเหตุผลหรือสาเหตุของการได้มาซึ่งความสำเร็จ สิ่งนี้เป็นเรื่องสำคัญที่จำเป็นสำหรับการมอบหมาย เช่น สาเหตุของการเคารพภักดีคือ การพยายามเข้าใจคำสั่งใช้และคำสั่งห้ามของบทบัญญัติ และการปฏิบัติตามแนวทางของอัลลอฮฺ ﷻ ในโลก แต่บรรดาสาเหตุเท่านั้นไม่เพียงพอหากจะยึดมั่นเป็นที่ตั้ง เนื่องผลที่ได้มานั้นในพระหัตถ์ของอัลลอฮฺ ﷻ ดังนั้น ผู้มอบหมายต่ออัลลอฮฺ ﷻ อย่างจริงจัง ผู้ใดที่ได้ทุ่มเทพลังกาย พลังใจเพื่อไปถึงสิ่งที่ปรารถนาด้วยความเสียสละจริง ๆ และใช้สื่อต่าง ๆ ที่อนุญาต พร้อมกับความเชื่อมั่นว่า ผู้ที่จะหาประสบความสำเร็จได้นั้นคือ อัลลอฮฺ ﷻ ทำให้เขายอมมอบหมายต่อพระองค์ และแสวงหาสิ่งที่ปรารถนาจากอัลลอฮฺ ﷻ

(6) การขอบคุณต่ออัลลอฮฺ ﷻ

การขอบคุณอัลลอฮฺ ﷻ หมายถึง การแสดงความยินดีของบ่าวที่มีต่อพระผู้เป็นเจ้า และยอมรับในสิ่งที่มาด้วยการชุกูรต่อพระองค์

การชุกูรเป็นการแสดงออกในบริบทที่มอบน้อมถ่อมตนโดยการยอมรับของอัลลอฮฺ ﷻ พระองค์จะทรงให้หรือไม่ก็ต้องแสดงความขอบคุณ ดังปรากฏในอัลกุรอาน

﴿وَمَنْ شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ﴾

ความว่า: “ผู้ใดกตัญญูแท้จริงเขาก็กตัญญูต่อตัวเขาเอง และผู้ใด
 เกรคุณแท้จริงพระเจ้าของดินนั้นเป็นผู้ทรงมั่งมี ผู้ทรงเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ยิ่ง”
 (อันนัมล : 40)

อย่างไรก็ดี การขอบคุณเป็นส่วนหนึ่งการศรัทธาต่ออัลลอฮฺ ﷻ ในเมื่อมีคนมาสร้าง
 ความดีในบรรดาบ่าวของพระองค์ ท่านไม่ขอบคุณพระองค์แม้แต่นิดเดียว ท่านจะเป็นคนที่ไม่เห็น
 คุณค่าของมัน ทั้ง ๆ ที่คนนั้นเป็นตัวล่อให้ท่านนั้น แต่ผู้ที่จะตอบที่แท้จริงก็คือ อัลลอฮฺ ﷻ ดังนั้นทำ
 ไม่ท่านไม่แสดงความขอบคุณ และอัลลอฮฺ ﷻ ผู้ทรงให้นิอุมัตทุกอย่าง เช่น การได้กิน การ
 มองเห็น การมีชีวิตอย่างสุขสบายและการอยู่อย่างสันติสุข พร้อมกับการเตรียมทุกสิ่งทุกอย่างใน
 พื้นแผ่นดิน และทรงมอบนิอุมัตต่าง ๆ ที่มีอาจนับด้วยนิ้วและไม่สามารถประมาณค่าได้ แต่มนุษย์
 บางคนไม่รู้จักรู้อย่างคุณค่าของนิอุมัต เว้นแต่เมื่อตกอยู่สภาพที่ลำบากเท่านั้น เมื่ออยู่ในยามสุขสบาย
 มักจะลืมตัว เป็นต้น

การขอบคุณอัลลอฮฺ ﷻ ด้วยการกล่าวสรรเสริญ เช่น กล่าวว่า “الحمد لله” หรือกล่าว
 “الحمد لله رب العالمين” ด้วยการกระทำ เช่น การละหมาดสองเราะกะอ์หรือการกราบหัวลงบนพื้น
 และด้วยใจ เช่น การยอมรับในความโปรดปรานของพระองค์ อย่างไรก็ตามการขอบคุณอัลลอฮฺ ﷻ
 ที่ดีที่สุดก็คือ การกล่าวด้วยปาก ใจ และการกระทำพร้อม ๆ กัน

การขอบคุณเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เป็นการแสดงถึงความมีน้ำใจของผู้รับที่มีผู้ให้และ
 ความสำนึกของผู้รับในความหวังดีของผู้ให้

(7) การอดทนต่อสิ่งที่เกิดขึ้น

ผู้ที่ศรัทธาต่ออัลลอฮฺ ﷻ นั้นมีความผูกพันกับนิอุมัตสองประการ คือ หากเขาได้รับ
 ความโปรดปรานไม่ว่าเล็กหรือใหญ่ เขาสำนึกบุญคุณนั้นด้วยการขอบคุณจะด้วยคำพูดหรือการ
 กระทำ เขาจะได้รับผลตอบแทน (ผลบุญ) และหากเขาประสบกับสิ่งเลวร้าย เขาก็อดทนไว้ เขาจะ
 ได้รับผลตอบแทนเช่นเดียวกัน ผลตอบแทนดังกล่าวไม่สามารถจะเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นได้ ไม่
 มีการเพิ่มหรือลดหย่อนแม้แต่นิดเดียว เว้นแต่ผลตอบแทนจากความอดทนในฐานะเขาเสมือนคน
 ยากจนคนหนึ่งที่ต้องอดทนกับความยากลำบากในชีวิต

อัลลอฮฺ ﷻ ตรัสไว้ว่า:

﴿وَلَنَجْزِيَنَ الَّذِينَ صَبَرُوا أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

ความว่า: “และแน่นอนเราจะตอบแทนบรรดาผู้อดทนซึ่ง
 รางวัลของพวกเขาที่ดียิ่งกว่าที่พวกเขาได้เคยกระทำไว้”
 (อันนะหฺล : 96)

นี่คือ ส่วนหนึ่งของการใช้ชีวิตในโลกคุณยาที่ไม่ใช่เป็นการใช้ชีวิตอย่างจริงจังยั่งยืนตลอดไปและมีอากหนี่สิ่งที่เป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีวิตจากความแข็งแรงไปสู่ความอ่อนแอ การหายไปของทรัพย์สิน การเสียคนที่รักหรือผู้อุปการี การจากไปของมิตรสหาย การเกิดความไม่สงบในสังคม เป็นต้น การเผชิญหน้ากับสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ด้วยกับการอดทนพร้อมกับการวิงวอนพระเจ้าผู้เป็นเจ้าด้วยจิตใจบริสุทธิ์และพยายามแก้ไขด้วยความรอบคอบ ความสุกุ่ม และความอ่อนโยน

อัลลอฮฺ ﷻ ได้ตรัสไว้ว่า:

﴿وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ
وَالْأَنْفُسِ وَالْثَّمَرَاتِ وَبَشِيرِ الصَّابِرِينَ﴾

ความว่า: “และแน่นอน เราจะทดลองพวกเจ้าด้วยสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จากความกลัว และความหิวด้วยสูญเสี (อย่างใดอย่างหนึ่ง) จากทรัพย์สินสมบัติ ชีวิต และพืชผล และเจ้าจงแจ้งข่าวดีแก่บรรดาผู้อดทนเถิด” (อัลบะเกาะเราะฮฺ: 155)

ความขุ่นยากและสิ่งเลวร้ายที่เข้ามาในชีวิตจำเป็นจะต้องเผชิญหน้ากันอาจจะแบ่งออกเป็น 4 ลักษณะด้วยกัน คือ

1) การบำบัดรักษาด้วยการอดทน เขาจะได้รับผลบุญ หรือไม่ก็ความทรमानอาจ จะเพิ่มขึ้นอีกเนื่องจากไม่มีความอดทน เรียกว่า การอดทนต่อสิ่งเลวร้าย

2) การอดทนต่อสิ่งที่ไม่ดีในแง่ของบทบัญญัติอิสลาม ไม่ว่าจะด้วยลดสาตาจากสิ่งชั่วร้ายทั้งหลาย การแยกแยะสิ่งที่ต้องห้าม ไม่ปฏิบัติตามอารมณ์ฝ่ายต่ำ การประพฤติตัวที่ไม่ดีอย่างไรก็ตาม สิ่งเลวร้ายทั้งหลายเป็นสิ่งที่ขึ้นบานสำหรับชีวิตเสมือนเป็นการเพิ่มเติมในการตอบสนองความต้องการของกิเลสตัณหา ซึ่งหากเขาสามารถทำใจด้วยการอดทนไม่เกี่ยวพันกับมัน ทั้ง ๆ เขาสามารถจะทำได้ เขาเป็นคนหนึ่งในบรรดาผู้อดทนทั้งหลาย

3) การอดทนในการดำรงไว้ซึ่งกิจการศาสนา เช่น การละหมาดในช่วงกลางดึก โดยจะต้องตื่นขึ้นในยามที่ร่างกายต้องการพักผ่อน และบางโอกาสก็ต้องปฏิบัติจนถึงรุ่งอรุณของยามเช้าโดยการรอละหมาดอีกประเภทหนึ่ง นั่นคือ การละหมาดซุบหุ การอดทนต่อความหิวและกระหายในการถือศีลอดตลอดเดือนเราะมะฎอนและกลางคืนก็ต้องทำการละหมาดตะรอวิหฺ และตื่นขึ้นมาเพื่อรับประทานอาหารเสริมพลังให้แก่ร่างกายเพื่อเตรียมความพร้อมในการถือศีลอดในวันต่อมา โดยเดือนเราะมะฎอนตรงกับฤดูร้อน การที่ต้องทำใจในการออกชะกาตเมื่อครบพิภักดิ์ทั้ง ๆ การออกชะกาตโดยการเอาทรัพย์สินและเงินทองไปแจกจ่ายให้แก่คนอื่น และการบริจาทาน

4) การอดทนต่อการยึดมั่นในศาสนา โดยเฉพาะในช่วงสมัยหรือสถานที่ที่เต็มไปด้วยสิ่งสขปรก ไร้ศีลธรรมจริยธรรม ไม่มีจิตสำนึก การยึดมั่นในศาสนาในสถานการณ์เช่นเสมือนกับการจับไฟ ผลของมันทำให้ผู้ที่ยึดมั่นตกเป็นทาสของคนไร้ศีลธรรม เป็นคนแปลกหน้าและผิดกับประเพณีของสังคม ข้อบัญญัติต่าง ๆ ที่ถูกตราอย่างสมบูรณ์เสมือนกับไม่คุณค่า เป็นต้นสำหรับผู้ที่สามารถเผชิญหน้ากับสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ เขาจะจัดในประเภทบุคคลที่อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสไว้ว่า:

﴿الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ﴾

ความว่า: “บรรดาผู้ที่อดทนและต่อพระเจ้าพวกเขาจะมอบหมาย ”

(อัลอันกะบุด : 59)

ดังนั้น ในยามเกิดภาวะผิดปกติ สถานการณ์ที่เลวร้าย และสิ่งต่าง ๆ ที่อาจทำลายความรู้สึกจำเป็นจะต้องรับมือกับมันด้วยความอดทน โดยหวังว่าหลังจากความเลวร้ายนั้นจะมีความ สุขสบายเข้าแทนที่อย่างแน่นอน

อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสไว้ว่า:

﴿فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا فَإِذَا فَرَغْتَ فَانصَبْ﴾

ความว่า: “ฉะนั้นแท้จริงหลังจากความยากลำบากก็จะมีความง่าย แท้จริงหลังจากความยากลำบากก็จะมีความง่าย ดังนั้น เมื่อเจ้าเสร็จสิ้น (จากงานหนึ่งแล้ว) ก็จงลำบากต่อไป” (อัลอินชิรอหฺ : 5-6)

(8) การน้อมต่อบทบัญญัติ

ดังที่ได้อธิบายไว้แล้วนั้นว่า การศรัทธาเป็นส่วนหนึ่งกิจวรคทางใจและเป็นวิทย์ปัญญาที่ไม่ใครสามารถพิสูจน์ได้โดยใช้อวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย เว้นแต่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ เท่านั้น ส่วนมนุษย์สามารถพิสูจน์ภายนอก กล่าวคือ การพิจารณาบริบทในทางที่ดี ถูกต้องและทางที่ไม่ดี ไม่ถูกต้อง ซึ่งจะข้อบ่งชี้อย่างแจ่มชัดระหว่างผู้ศรัทธาที่แท้จริงและผู้ปฏิเสธศรัทธาโดยการพูดและการปฏิบัติจากใจจริง ดังนั้น การยึดมั่นอิสลามก็เป็นเครื่องหมายของการศรัทธา เพราะคำว่า “อิสลาม” ในเชิงภาษาหมายถึง การน้อมรับหรือการนอบนอมถ่อมตน หมายถึง การน้อมรับโดยการกล่าวด้วยวาจาและการปฏิบัติด้วยอวัยวะ

การมองในแง่มุมนี้เป็นการน้อมรับด้วยจิตใจที่มีต่อบทบัญญัติศาสนา และการสร้างความสงบสุขให้แก่ร่างกาย ซึ่งการการปฏิบัติในสิ่งที่บังคับหรือการละเว้นในสิ่งที่ต้องห้ามเนื่องด้วยความพอใจ แต่ในใจปราศจากความรู้สึกนั้น และไม่ทำให้เสียมันไปดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสไว้ว่า:

﴿ فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِي مَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِيهِ أُنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴾

ความว่า: “มิใช่เช่นนั้นดอก ข้าขอสาบานด้วยพระเจ้าของเจ้าว่า เขาเหล่านั้นจะยังไม่ศรัทธาจนกว่าพวกเขาจะให้เจ้าตัดสินในสิ่งที่ขัดแย้งระหว่างพวกเขา แล้วพวกเขาไม่พบความคับใจใด ๆ ในจิตใจของพวกเขาจากสิ่งที่เจ้าได้ตัดสินไป และพวกเขายอมจำนนด้วยดี” (อันนิสาฮ์ : 65)

ส่วนในแง่ของการปฏิบัติด้วยอวัยวะมันจะไร้ประโยชน์หากการปฏิบัติด้วยอวัยวะส่วนต่าง ๆ ด้วยจิตใจอย่างใจโดยปราศจากการยอมรับในความสมบูรณ์ของบทบัญญัติ

อัลลอฮฺ ﷻ ตรัสไว้ว่า:

﴿ إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴾

ความว่า: “แท้จริงคำกล่าวของบรรดาผู้ศรัทธา เมื่อพวกเขาถูกเรียกร้องไปสู่อัลลอฮฺและเราะสูลของพระองค์เพื่อให้ตัดสินระหว่างพวกเขา พวกเขาจะกล่าวว่า เราได้ยินแล้ว และเราเชื่อฟังปฏิบัติตาม และชนเหล่านี้พวกเขาเป็นผู้ประสบความสำเร็จ” (อันนูร : 51)

อย่างไรก็ดี ผู้ที่ศรัทธาในเอกภาพของอัลลอฮฺ ﷻ แล้วจะยอมรับอย่างทันทีทันใดเมื่อได้ยินคำว่า “พระดำรัสของอัลลอฮฺ ﷻ” หรือ “วามนะของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ” เขาจะไม่แข็งคอโดยเด็ดขาด ไม่จะเป็นการสั่งใช้หรือการสั่งห้าม ถึงแม้ว่าเขาไม่มีความรู้แม้แต่ชนิดเดียวเกี่ยวกับวิทยาปัญญาของทั้งสองคำนั้น แต่ก็มีบางคนมักจะถามถึงวิทยาปัญญาจนกระทั่ง เสมือนกับว่า การเคารพภักดีเมื่อได้ทราบถึงวิทยาปัญญาเสียก่อน แท้ที่จริงแล้วบทบัญญัติทุกประการเต็มไปด้วยวิทยาปัญญาโดยไม่ต้องสงสัย ซึ่งความรู้ของแต่ละคนบางครั้งก็มั่นใจได้และบางครั้งไม่สามารถจะมั่นใจได้ ที่สำคัญก็คือ หากไม่สามารถล่วงลึกลงถึงแก่นจนกระทั่ง เรายอมที่จะกระทำบาปกระนั้นหรือโดยไม่ยอมอ่อนน้อมรับและปฏิบัติตามบทบัญญัติในขณะที่การค้นคว้าวิทยายังมีดมन्द ผู้มีจิตใจสะอาดบริสุทธิ์ด้วยวิญญานของการศรัทธาจะยอมรับมัน โดยไม่ต้องมีเงื่อนไขใด ๆ ทั้งสิ้นนอกจากผู้ที่ประะปรื่องด้วยนิฟาฏ (นิฟาฏ แปลว่า กลับกลอก หมายถึง คุณลักษณะต่าง ๆ ที่แสดงออกมาต่อหน้าเท่านั้นแต่กลับหลังแสดงอาการเกลียดชัง) หรือในใจของเขามีโรคเท่านั้นที่ยอมปฏิบัติเช่นนั้น

การน้อมรับบทบัญญัติและการปฏิบัติตามด้วยจิตใจที่เต็มไปด้วยความเชื่อมั่นเป็นคุณลักษณะหนึ่งของผู้ศรัทธาที่แท้จริง สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของศาสนา

(9) การแข็งแกร่งและการอ่อนโยน

ส่วนหนึ่งของเครื่องหมายการมีศรัทธาก็คือ การรักใคร่เพื่ออัลลอฮ์ ﷻ และการโกรกเพื่อพระองค์เช่นกัน กล่าวก็คือ การรักผู้ที่มีความเคารพภักดีถึงแม้ว่าเราจะไม่ได้รับประโยชน์จากเขา และโกรกผู้ปฏิเสธศรัทธาที่ธรรมถึงแม้ว่าเขาไม่ได้ทำร้ายเรา แต่ทว่าเราจะโกรกพวกเขาถึงแม้ว่าเขาจะให้ประโยชน์แก่เราก็ตามหากเขากระทำในสิ่งที่ผิดต่อบทบัญญัติถึงแม้ว่าเขาจะความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเราก็ตาม ทั้งนี้เนื่องจากความรู้สึกผูกพันทางศาสนาจะมีน้ำหนักมากกว่าความรู้สึก ทางเชื้อสายสำหรับผู้ศรัทธา และความสัมพันธ์ทางการยึดมั่นจะมีความผูกพันอย่างแน่นแฟ้นมากกว่าความสัมพันธ์ทางวงศ์ตระกูล อัลลอฮ์ ﷻ ได้ชี้แจงความกระจ่างให้แก่ท่านนบีนุหฺ ﷺ ถึงลูกของท่านเป็นผู้ปฏิเสธศรัทธาไม่ใช่เป็นครอบครัวของท่านอีกต่อไปเนื่องจากลูกของท่านได้ปฏิบัติสิ่งที่ไม่ดีผิดกับบทบัญญัติของอัลลอฮ์ ﷻ อย่างใหญ่หลวง นั่นคือ การปฏิเสธอัลลอฮ์ ﷻ เป็นพระเจ้าเป็นเจ้าในสากลโลก

อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสไว้ว่า:

﴿ لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ ﴾

ความว่า: “เจ้าจะไม่พบหมู่ชนใดที่พวกเขาศรัทธาต่ออัลลอฮ์ และวันอาคิเราะฮ์รักใคร่ชอบพอผู้ที่ต่อต้านอัลลอฮ์และเราะสูลของพระองค์” (อัลมุนาอะละฮ์ : 22)

จากอายะฮ์ข้างต้นแสดงให้เห็นอีกแง่มุมของการแข็งกร้าวต่อบุคคลที่ทำตัวเป็นศัตรูต่ออัลลอฮ์ ﷻ และเราะสูลของพระองค์ และต่อต้านการเผยแพร่เชิญชวนไปสู่ทางที่ดี หากผู้ปฏิเสธศรัทธาไม่ได้แสดงท่าทางเชิงลบหรือให้การสนับสนุนบางอย่างจะด้วยทรัพย์สิน แรงกายแรงใจ เขาจะได้สิทธิอันชอบธรรมเหมือนกับผู้ศรัทธา

ผู้ศรัทธาจะยอมรับรักใคร่ใคร่ผู้ที่รักศาสนาของเขา และจะเกลียดชังผู้ที่เกลียดศาสนาของเขา ผู้ศรัทธาจะมีความรู้สึกบางอย่างที่ซ่อนอยู่ภายใต้จิตใจอย่างถาวรนั่นก็คือ เมื่อรักศาสนาของเขาแล้วเขาผู้นั้นจะได้ความรักจาก มีมนุษย์สัมพันธ์อันดีงาม และมีความอ่อนโยน แต่หากผู้ศรัทธาจะเกลียดคนใดคนหนึ่ง เขาจะเกลียดเพื่ออัลลอฮ์ ﷻ ยิ่งทำให้เขาจะต้องปกป้องศาสนาของเขาด้วยวิธีใดก็ได้ถึงแม้ด้วยชีวิตก็ตาม

﴿ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ
تَرَلَّهُمْ رُكْعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا ﴾

ความว่า: “ท่านมุฮัมมัด เป็นเราะฮ์ตุลของอัลลอฮ์ ﷺ และบรรดาผู้ปฏิบัติตามท่านจะมีความแข็งเกรำต่อผู้ปฏิเสธทั้งหลาย เป็นผู้เมตตา สงสารระหว่างพวกเขาเอง เจ้าจะเห็นพวกเขาเป็นผู้รูกูอ์ ผู้สุญูดโดยแสวงหาคุณความดีจากอัลลอฮ์และความโปรดปราน (ของพระองค์)”
(อัลฟัทหฺ : 29)

นี่คือ สภาพของผู้ที่มีความศรัทธาต่ออัลลอฮ์ ﷻ ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และอัลกุรอาน เมื่อเขาทำหน้าที่เป็นผู้ประกาศศาสนาของพระองค์ เขาจะรับผิดชอบทุกประการ แต่หากเขากระทำผิดทบทวนญูติศาสนา เขาจะตำหนิตัวเองอย่างรุนแรง เพราะเขาว่าด้วยความผิดนั้นจะเป็นปัจจัยที่อัลลอฮ์ ﷻ จะลงโทษเขา

(10) การขอลูแก่โทษและการขอภัย

อัลลอฮ์ ﷻ ได้สร้างมนุษย์ด้วยรูปลักษณะที่ดีกว่าสรรพสิ่งต่าง ๆ ในโลกนี้ ด้วยรูปลักษณะเช่นนั้นพระองค์ได้มอบหน้าที่และความรับผิดชอบหลาย ๆ ด้าน ไม่ว่าจะต่อตัวเอง ต่อครอบครัว ต่อสังคม และต่อมนุษยชาติทั้งหมด อัลลอฮ์ ﷻ ได้สร้างในร่างกายของมนุษย์ธรรมชาติของความเป็นมนุษย์สองทาง คือ

1) ทางที่ดี คือ หนทางที่ถูกต้องกับทบทวนญูติศาสนา และสอดคล้องกับธรรมชาติเช่น คุณงามความดี การเสียสละในหนทางของอัลลอฮ์ ﷻ การให้ความช่วยเหลือ การให้เกียรติคนอื่น การน้อมนอบถ่อมตน การรู้จักตัวเอง การเคารพผู้ใหญ่ การทำประโยชน์ให้สังคม รักตัวเอง ความทะเยอทะยาน ความต้องการทางการเงิน ความต้องการทางเพศ ความโกรธ ความหิว เป็นต้น

2) ทางไม่ดี คือ หนทางที่ผิดกับทบทวนญูติศาสนา เช่น การลักขโมย การกระทำสิ่งเลวทราม พุดเท็จ การอธรรมต่อผู้อื่นด้วยวิธีใดก็ตาม การเอาเปรียบคนอื่น การทรมานตัวเองและผู้อื่น การฆ่าผู้อื่นโดยเจตนา การผิดประเวณี เป็นต้น กล่าวคือ ทำบาปใหญ่หรือบาปเล็ก

หากปฏิบัติในหนทางที่ดีเขาจะได้รับผลตอบแทนที่ดี และมีความสุขความสบายใจ แต่เมื่อปฏิบัติในทางที่ไม่ดีจะเป็นบาปสมควรได้รับโทษ หากเขาไม่ขอลูแก่โทษต่ออัลลอฮ์ ﷻ ซึ่งการขอลูแก่โทษจะทำด้วยอิมานที่มีฝังลึกในใจเท่านั้นและกลับเนื้อกลับตัวเป็นพลเมืองที่ดี หากปราศจากอิมานแล้วไม่สามารถที่จะขอลูแก่โทษอย่างแน่นอน

อัลลอฮ์ ﷻ ได้กล่าวว่า:

﴿إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا﴾

ความว่า: “เว้นแต่ผู้ที่ขออุกแก่โทษ และมีความศรัทธา และได้กระทำกิจการที่ดี พวกเขาเหล่านั้นเป็นคนที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้เปลี่ยนแปลงชีวิตของเขาจากการกระทำสิ่งที่ไม่ดีเป็นการกระทำสิ่งที่ดี และอัลลอฮ์ ﷻ ทรงให้อภัยและทรงเมตตาเสมอ” (อัลฟุรกอน : 70)

การขออภัยหรือการขออุกแก่โทษเปิดกว้างสำหรับผู้ที่ต้องการ トラบใดที่เขายังมีความสามารถอยู่ มีเจตนาที่แน่วแน่ และมีความสมบูรณ์ทั้งทางกายภาคหรือชีวภาค ซึ่งการขออุกแก่โทษในช่วงเวลาดังกล่าวหากกระทำอย่างถูกต้อง เขามีสิทธิจะได้รับการอภัย นอกจากช่วงเวลาใกล้จะเสียชีวิตซึ่งเป็นวาระสุดท้ายที่สำคัญของมนุษย์ในการดำรงชีวิตในโลกนี้ ช่วงเวลาเช่นนี้การขออุกแก่โทษอย่างไร้ความหมายโดยสิ้นเชิง

2.1.4 การยึดมั่นในหลักปฏิบัติ

การปฏิบัติในที่นี้หมายถึง การประกอบอิบาดะฮ์หรือการประกอบศาสนกิจทั้งที่เป็นภาคบังคับและภาคส่งเสริม หรือเรียกว่า อิบาดะฮ์ คำว่า “อิบาดะฮ์” บางครั้งใช้คำว่า อะมัล/อะอุมัล หมายถึง อะมัล อิบาดะฮ์

2.1.4.1 ความหมายของอิบาดะฮ์

ความหมายเชิงภาษาศาสตร์

คำว่า “อิบาดะฮ์” เป็นคำภาษาอาหรับผันมาจากรากศัพท์ของ عبد يعبد عباداة وعبودية (อะบิเดะ ยะอูบุดุ อิบาดะตัน วะอูบุดิยะตัน) แปลว่า การนอบน้อมต่ออัลลอฮ์ ﷻ การประกอบศาสนกิจ ตลอดจนการทำความดีทุกประเภทและทุกชนิด

อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสไว้ว่า

﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾

ความว่า: “และข้าไม่ได้สร้างจันและมนุษย์เว้นแต่เพื่อพวกเขาเคารพสักการะ” (อัซซารียาต : 56)

นอกจากอายะฮ์นี้แล้ว ในอัลกุรอานมีการกล่าวถึงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอิบาดะฮ์ด้วยสำนวนที่หลากหลายมีทั้งประโยคสั่งใช้ให้ทำและประโยคสั่งห้าม บางครั้งมีการกล่าวด้วยสำนวนในรูปแบบ

ของอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ความหมายต่างๆ ของสำนวนเหล่านี้ล้วนแสดงถึงความหมายของอิบาดะฮ์ทั้งที่เป็นอิบาดะฮ์ในลักษณะเฉพาะและลักษณะทั่วไป

ความหมายเชิงวิชาการ

อิบนุ ตัยมียะฮ์ (Ibn Taymiyah n.d. : 10/149) ได้นิยามว่า อิบาดะฮ์ หมายถึง คำานามที่ครอบคลุมถึงทุกสิ่งทีพระองค์อัลลอฮ์ทรงรัก และทรงพึงพอพระทัย จากคำพูดและการกระทำทั้งหลาย ทั้งที่อยู่ภายในและเปิดเผย

จากนิยามข้างต้น แสดงให้เห็นว่า อิบาดะฮ์ประกอบด้วยการละหมาด การจ่ายซะกาต การถือศีลอด การทำฮัจญ์ การพูดสัจจะ การรักษาอะฮ์ลุอะฮ์ การทำความดีต่อบิดามารดา การติดต่อสัมพันธ์เครือญาติ การสั่งใช้ให้ทำความดีและห้ามปรามจากความชั่ว การปฏิบัติดีต่อเพื่อนบ้าน เด็กกำพร้า คนยากจน คนอนาถา คนเดินทาง การขอดูอา การชกรุ และสิ่งต่าง ๆ ที่คล้ายคลึงกันนี้ล้วนแล้วแต่เป็นการปฏิบัติที่เป็นอิบาดะฮ์ทั้งสิ้น

ดังนั้น การยึดมั่นในหลักศาสนาอิสลามนั้นเป็นการทำอิบาดะฮ์ คำว่า **อิบาดะฮ์** หมายถึง การนอบน้อมและเคารพสักการะต่ออัลลอฮ์ **ﷻ** ด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์เพื่อหวังผลตอบแทนจากพระองค์ ไม่เพื่อคนอื่นหรือวัตถุประสงค์อื่น

อย่างไรก็ตาม อิบาดะฮ์ที่หมายถึงในงานวิจัยเล่มนี้ก็คือ การปฏิบัติในเรื่องที่เป็นรุกนหรือภาคบังคับเท่านั้น เช่น การละหมาด การจ่ายซะกาต การถือศีลอด และการประกอบพิธีฮัจญ์ ไม่รวมถึงการปฏิบัติที่เป็นภาคส่งเสริมให้ปฏิบัติ

คำว่า “อิบาดะฮ์” ตามความเข้าใจของมุสลิมพบว่า ส่วนใหญ่ประกอบด้วย การละหมาด การถือศีลอด การจ่ายซะกาต และการทำฮัจญ์ การอ่านอัลกุรอาน และอื่น ๆ ที่จัดเป็นประเภทการปฏิบัติแล้วทำให้ใกล้ชิดกับอัลลอฮ์ **ﷻ** และบางคนเข้าใจความหมายอิบาดะฮ์เป็นเพียงการปฏิบัติศาสนกิจทั้งสิ้นเท่านั้น ได้แก่ การละหมาด การถือศีลอด การจ่ายซะกาต และการทำฮัจญ์ แต่คำว่า “อิบาดะฮ์” ในความหมายที่แท้จริงนั้นมิใช่เพียงการทำกิจการต่าง ๆ ที่ได้กล่าวไว้เท่านั้น แต่ทว่าทุก ๆ กิจการที่มีประโยชน์และไม่เป็นที่ห้ามของบทบัญญัติอิสลามที่บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลายถือปฏิบัติกันโดยหวังผลตอบแทนจากอัลลอฮ์ **ﷻ** และความโปรดปรานจากพระองค์เรียกว่า อิบาดะฮ์ทั้งสิ้น

2.1.4.2 วัตถุประสงค์ของทำอิบาดะฮ์

อิบาดะฮ์เปรียบเสมือนร่างกาย กิจกรรมต่าง ๆ คือ อวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย และการยึดมั่นคือ วิญญาณ

เป้าหมายของทำอิบาดะฮ์มีดังต่อไปนี้

1. การแสดงความขอบคุณต่ออัลลอฮ์ ที่ทรงประทานทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิต จะด้วยความสมบูรณ์หรือไม่ก็ตาม

2. การแสดงความเป็นป่าวของอัลลอฮ์ ด้วยการปฏิบัติสิ่งที่สามารถใกล้ชิดกับพระองค์มากหรือน้อย

3. การแสดงต่อการยอมรับการสั่งใช้และการสั่งห้ามอัลลอฮ์ โดยไม่มีข้ออ้างใด ๆ ทั้งสิ้นจะหนักหรือเบา

ดังนั้น การทำอิบาดะฮ์นั้นมิใช่เป็นการแสวงหาทรัพย์สิน ชื่อเสียง เกียรติยศ การสรรเสริญในสังคมมนุษย์ และมีใช่เป็นสื่อในการหาความฟุ่มเฟือยทางโลก มิใช่เพื่อต้องการคนอื่นกล่าวว่าเป็นคนดี แต่การทำอิบาดะฮ์ก็ต้องทำด้วยความบริสุทธิ์ใจเพื่ออัลลอฮ์ ปราศจากสิ่งต่าง ๆ ที่อาจจะทำให้อิบาดะฮ์กับสิ่งที่มีอิบาดะฮ์ เช่น การทำความดีเพื่อให้คนยกย่อง (ริยาอ์)

2.1.4.3 จิตวิญญาณของการอิบาดะฮ์

ดังนั้น อิบาดะฮ์ในความหมายที่แท้จริงนั้นเป็นกิจกรรมประเภทหนึ่งที่ได้เพิ่มไปด้วยจิตวิญญาณก็คือ การยึดมั่นที่เป็นตัวขับเคลื่อนมัน ความมุ่งหมายก็คือ การปฏิบัติให้ถูกต้องสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของการบังคับใช้ให้ปฏิบัติ และร่างของมันก็คือ การกระทำในทุกอริยบทของร่างกายจะด้วยการกล่าว และการเคลื่อนไหว การอิบาดะฮ์ที่ไม่ได้ตั้งอยู่บนหลักการยึดมั่นที่ถูกต้อง การปฏิบัติ อิบาดะฮ์นั้นไม่บรรลุผลของการน้อมรับคำสั่งใช้ของพระองค์อัลลอฮ์ และการแสวงหาความโปรดปรานของพระองค์ ซึ่งอิบาดะฮ์นั้นเสมือนศพมีแต่ร่างปราศจากวิญญาณ

2.1.4.4 เครื่องหมายของอิบาดะฮ์

1. การทำอิบาดะฮ์ต่ออัลลอฮ์ นั้นจะต้องปฏิบัติด้วยใจและกาย กล่าวคือ ใจจะรำลึกถึงอัลลอฮ์ ในขณะที่กำลังอ่านและปฏิบัติด้วยกายจิตใจที่เต็มไปด้วยความศรัทธาต่อการให้ประโยชน์และโทษต่อมนุษย์ทั้งมวลมาจากพระองค์อัลลอฮ์ การยอมรับสิ่งที่อนุมัติและไม่อนุมัติเป็นสิทธิของอัลลอฮ์ การรักใคร่และการกลัวตลอดจนการเคารพภักดีเพื่ออัลลอฮ์ ครอบคลุมการยกย่องสรรเสริญต่ออัลลอฮ์

2. ความรู้สึกในความหมายของอัลลอฮ์ อักบร “الله” แปลว่า อัลลอฮ์ ผู้ยิ่งใหญ่เหนือสิ่งอื่นใด และความรู้สึกที่มีสิ่งอื่น ๆ นั้นเป็นเรื่องเล็กน้อยกว่าพระองค์อัลลอฮ์ หลายเท่าตัว

3. การปฏิบัติอิบาดะฮ์เป็นการพยายามแสดงถึงการยกย่องอัลลอฮ์ ทั้งมวล เช่น การขอดุอาอ์ การละหมาด การก้มและกราบหัว การกล่าวตัสบีหุและการตะฮ์ลีล

4. พฤติกรรมที่แสดงออกโดยมุสลิมนั้นเป็นการแสดงออกเพื่ออัลลอฮ์ มิใช่สิ่งอื่นใด เป็นแสดงออกของการยกย่องพระองค์อัลลอฮ์ อย่างอิสระโดยไม่มีเงื่อนไขใด ๆ

2.1.4.5 เงื่อนไขของการทำอิบาดะฮ์

อิบนุ กะษีร⁽¹⁾ (Ibn Kathir 1981 : 4/78) ได้อธิบายว่า เงื่อนไขในการทำอิบาดะฮ์ที่อัลลอฮ์ ﷻ จะทรงตอบรับนั้นมี 2 ประการด้วยกัน คือ มีความบริสุทธิ์ใจและถูกต้องตามบทบัญญัติ

ประการที่ 1. มีความบริสุทธิ์ใจ (อิคลาส นียะฮ์)

การปฏิบัติอิบาดะฮ์นั้นจะต้องมีความบริสุทธิ์ใจหรือมีการตั้งเจตนาที่บริสุทธิ์เพื่ออัลลอฮ์ ﷻ เท่านั้น ไม่ใช่เพื่อสิ่งอื่นใดทั้งสิ้น

อิบนุ อัลคอยยิม (Ibn al-Qayyim 1392 : 2/91) ได้กล่าวว่า ความบริสุทธิ์ใจมีความเกี่ยวข้องกับที่ตั้งเจตนาและความต้องการต่าง ๆ จุดมุ่งหมายของข้อนี้คือการตั้งเจตนาอย่างแน่วแน่ในการภักดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ เพียงพระองค์เดียวเท่านั้น จะนำสิ่งอื่นมาเป็นภาคีกับพระองค์มิได้ และจำเป็นจะต้องมีความบริสุทธิ์ใจต่อพระองค์

การยืนยันในเรื่องของการมีความบริสุทธิ์ใจในการปฏิบัติโดยการนำหลักฐานต่าง ๆ จากอัลกุรอาน อัลหะดีษ และทัศนะของบรรดาสะลัฟอัสศอลิหุลตามลำดับดังนี้

หลักฐานจากอายะฮ์อัลกุรอาน

อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า:

﴿إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ ۗ أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ﴾

ความว่า: “แท้จริงเราได้ประทานคัมภีร์มายังเจ้าด้วยสัจธรรม ดังนั้น เจ้าจงเคารพภักดีต่ออัลลอฮ์โดยเป็นผู้ที่มีความบริสุทธิ์ใจในศาสนาต่อพระองค์ ฟังทราบเถิด การอิบาดะฮ์โดยบริสุทธิ์ใจนั้นเป็นของอัลลอฮ์องค์เดียว...” (อัลซุหมร์ : 2-3)

อิบนุ กะษีร (Ibn Kathir 1981 : 4/79) ได้บรรยายอธิบายอายะฮ์นี้ว่า “อัลลอฮ์ ﷻ จะไม่ทรงรับกิจการใด ๆ เว้นแต่เสียว่าผู้ที่ปฏิบัติมันจะต้องมีความบริสุทธิ์ใจเพื่ออัลลอฮ์ ﷻ เพียงพระองค์เท่านั้น ไม่มีสิ่งใด เป็นภาคีสำหรับพระองค์”

⁽¹⁾ อิบนุ กะษีร มีชื่อเต็มว่า อิสมาอิล อิบนุ อุมร์ อิบนุ กะษีร อิบนุ คัรฺ อัสสุรียะฮ์ อัลดิมชกีฮ์ อะบุลฟิดาอฺ เขาเป็นนักท่องจำอัลกุรอาน นักประวัติศาสตร์ นักนิติศาสตร์ นักอรรถาธิบายอัลกุรอาน เกิดในปีฮิจเราะฮ์ศักราชที่ 701 เป็นผู้ที่มีความใฝ่รู้ตั้งแต่ยังเยาว์วัย และได้แต่งตำราไว้มากมาย (Ibn al-'Imad al-Hanbali n.d. : 6/231 ; al-Zirikli n.d. : 1/320)

อัลลอฮฺ ﷻ ตรัสอีกว่า:

﴿ قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ وَأُمِرْتُ لِأَنْ أَكُونَ أَوَّلَ
الْمُسْلِمِينَ قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ قُلِ اللَّهُ أَعْبُدُ
مُخْلِصًا لَهُ دِينِي ﴾

ความว่า: “จงกล่าวเถิด (มุฮัมมัด) แท้จริงฉันได้ถูกบัญชาให้เคารพ
ภักดีต่ออัลลอฮฺ โดยเป็นผู้ที่มีความบริสุทธิ์ใจในศาสนาต่อพระองค์
และฉันได้ถูกบัญชาให้ฉันเป็นคนแรกของปวงชนผู้มอบน้อม จง
กล่าวเถิด (มุฮัมมัด) แท้จริงฉันกลัวการลงโทษแห่งวันอันยิ่งใหญ่
หากฉันฝ่าฝืนพระเจ้าของฉัน จงกล่าวเถิด เฉพาะอัลลอฮฺเท่านั้นที่
ฉันเคารพภักดีโดยเป็นผู้ที่มีความบริสุทธิ์ใจในศาสนาของฉันต่อ
พระองค์” (อัซซุมัร : 11-14)

อิบน์ กะษีร (Ibn Kathir 1981 : 3/218) ได้อธิบายไว้ว่า อัลลอฮฺ ﷻ ทรงใช้ให้พวก
ท่านยื่นหัตถ์ในการทำอิบาอะฮฺในลักษณะดังกล่าว คือปฏิบัติตามบรรดาเราะสูลด้วยกับสิ่งที่พวก
เขานำมาจากอัลลอฮฺ ﷻ และด้วยสิ่งที่มีในบทบัญญัติด้วยการมีจิตใจที่บริสุทธิ์ในการทำอิบาอะฮฺ
เพราะว่าอัลลอฮฺ ﷻ จะไม่รับกิจการงานใด ๆ เว้นแต่จะต้องประกอบด้วยเงื่อนไขสองประการ
กล่าวคือ หนึ่ง จะต้องถูกต้องและสอดคล้องกับบทบัญญัติ และสองจะต้องมีความบริสุทธิ์ใจโดย
ปราศจากการตั้งภาคีต่ออัลลอฮฺ ﷻ

จากเงื่อนไขทั้งสองประการดังกล่าวบรรดาปราชญ์ได้สรุปหลักการปฏิบัติอิบาอะฮฺ
กล่าวว่ อิบาอะฮฺทุกประเภทและทุกชนิดเป็นการปฏิบัติตามวิธีการที่สำเร็จสมบูรณ์อยู่แล้ว

อัลลอฮฺ ﷻ ตรัสว่า:

﴿ قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ
مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ ﴾

ความว่า: “จงกล่าวเถิด (มุฮัมมัด) ว่า พระเจ้าของฉันได้ทรงสั่งให้
ความยุติธรรม และพวกเจ้าจงผินให้ตรงซึ่งใบหน้าของพวกเจ้า ณ
ทุก ๆ มัสยิดและจงวิงวอนต่อพระองค์ในฐานะผู้มอบการอิบาอะฮฺ
ทั้งหลายแด่พระองค์โดยบริสุทธิ์ใจ เช่นเดียวกับที่พระองค์ได้ทรง
บังเกิดพวกเจ้าแต่แรกนั้น พวกเจ้าจะได้กลับไป” (อัลอะฮฺรอฟ : 29)

อัลลอฮฺ ﷻ ตรัสว่า:

﴿ فَادْعُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴾

ความว่า: “ดังนั้นจงวิงวอนขอต่ออัลลอฮ์ โดยเป็นผู้ที่มีความบริสุทธิ์ใจในศาสนาต่อพระองค์ แม้ว่าพวกปฏิเสธศรัทธาจะเกลียดชังก็ตาม” (หมอฟีร : 14)

อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า:

﴿ هُوَ الْحَيُّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾

ความว่า “พระองค์คือผู้ทรงมีชีวิต ไม่มีพระเจ้าอื่นใด (ที่ถูกกราบไหว้โดยเที่ยงแท้) นอกจากพระองค์ ดังนั้นจงวิงวอนขอต่อพระองค์ โดยเป็นผู้ที่มีความบริสุทธิ์ใจในศาสนาของพระองค์ บรรดาการสรรเสริญนั้นเป็นของอัลลอฮ์ พระเจ้าแห่งสากลโลก” (หมอฟีร : 65)

อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า:

﴿ قُلْ إِن صَّلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾

ความว่า: “จงกล่าวเถิด (มุฮัมมัด) ว่า แท้จริงการละหมาดของฉัน และกรอญาคะฮ์ ของฉันและการมีชีวิตของฉัน และการตายของฉัน นั้นเพื่ออัลลอฮ์ผู้เป็นพระเจ้าแห่งสากลโลกเท่านั้น” (อัลอันอาม :

162)

อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า:

﴿ وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ ﴾

ความว่า “และผู้ที่ใคร่จะมีศาสนาดียิ่งไปกว่าผู้ที่มอบใบหน้าของเขาให้แก่อัลลอฮ์ และขณะเดียวกันเขาก็เป็นผู้กระทำความดี...” (อันนิสาอ์ :

125)

อิบน์ อัลกออซิม (Ibn al-Qayyim 1392 : 2/90) ได้อธิบายว่า “ดังนั้นอิสลาม คือ การมีเจตนาที่บริสุทธิ์และปฏิบัติกิจการต่าง ๆ เพื่ออัลลอฮ์ ﷻ เพียงพระองค์เดียว”

อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า :

﴿ قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهُهُ وَحِدٌ فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا ﴾

ความว่า “จงกล่าวเถิด (มุฮัมมัด) แท้จริง ฉันเป็นเพียงสามัญชนคนหนึ่งซึ่งพวกท่าน มีวะฮีย์แก่ฉันว่า แท้จริง พระเจ้าของพวกท่านนั้น

คือพระเจ้าองค์เดียว ดังนั้น ผู้ใดหวังที่จะพบพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของเขา ก็
ให้เขาประกอบการงานที่ดีและอย่าตั้งผู้ใดเป็นภาคีในการเคารพ
ภักดีต่อพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของเขาเลย” (อัลกะฮฟ : 110)

อิบนุ กะษีร (Ibn Kathir 1983 : 4/432) ได้อธิบายอายะฮ์นี้ว่า และสองประการนี้คือ
เงื่อนไขในการตอบรับกิจการต่าง ๆ คือ ประการแรกคือจำเป็นต้องมีความบริสุทธิ์ใจเพื่ออัลลอฮ์ ﷻ
และประการที่สอง คือ จะต้องถูกต้องตามบทบัญญัติของท่านเราะสูล” มิเช่นนั้นอะมัลที่ได้
กระทำจะไม่ถูกตอบรับ

บรรดาอายะฮ์ต่าง ๆ ที่ได้นำเสนอมาข้างต้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการมีความ
บริสุทธิ์ใจเท่านั้น เหตุผลบางประการที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงกล่าวเน้นย้ำในเรื่องดังกล่าวหลายครั้งใน
อัลกุรอานเพื่อแสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงให้ความสำคัญกับเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างมาก และจะ
สังเกตได้ว่าเมื่อใดที่พระองค์ทรงพูดถึงเรื่องนี้ พระองค์จะกล่าวเกี่ยวกับการมิให้นำสิ่งใดมาเป็น
ภาคีกับพระองค์ด้วยเสมอ

หลักฐานจากอัลหะดีษ

อัลบุคอรี (al-Bukhari 2000 : 1) ได้รายงานหะดีษจากอุมัร เบน อัลค็อฏฏอบ กล่าวว่า
ท่านได้ยินจากท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้กล่าวไว้เกี่ยวกับการตั้งเจตนาว่า:

((إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ
إِلَى دُنْيَا يُصِيبُهَا أَوْ إِلَى امْرَأَةٍ يَنْكِحُهَا فَهِجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ))

ความว่า “แท้จริงทุก ๆ กิจการงานทั้งหลายนั้นขึ้นอยู่กับที่ตั้ง
เจตนา และแท้จริงสำหรับทุกคนนั้นคือสิ่งที่เขาได้มีเจตนาไว้ ดังนั้น
ผู้ใดซึ่งการอพยพของเขามีเจตนาเพื่อสู่อัลลอฮ์และเราะสูลของ
พระองค์ ดังนั้น การอพยพของเขานั้นไปสู่อัลลอฮ์ และเราะสูลของ
พระองค์ และผู้ใดซึ่งการอพยพของเขาเพื่อโลกคุนยา หรือเพื่อ
ผู้หญิงที่เขาจะแต่งงานด้วย ดังนั้นการอพยพของเขานั้นไปสู่สิ่งที่เขา
ตั้งเป้าหมายไว้” (Muslim 1972 : 2001 และ Abu Dawud 1964 :
1882)

อิบนุ มาญะฮ์ (Ibn Majah 1975 : 226 , 3047) ได้รายงานหะดีษจากอะบู สุรอยเราะฮ์ได้
กล่าวว่า ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้กล่าวว่า:

((ثَلَاثٌ لَا يُغَلُّ عَلَيْهِنَّ قَلْبُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ إِخْلَاصُ الْعَمَلِ لِلَّهِ وَالنُّصْحُ
لِأُمَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَلِزُورٍ حَمَاعَتِهِمْ))

ความว่า “สามประการจะไม่ทำให้หัวใจของมุสลิมแต่ละคน
หวั่นไหว คือ มีความบริสุทธิ์ใจในการปฏิบัติกิจการต่าง ๆ เพื่อ
อัลลอฮ์ ตักเตือนผู้นำมุสลิมิน และการอยู่ร่วมกับญะมาอะฮ์มุสลิม
ด้วยกัน” (หะดีษเศาะหีหฺ al-Darimi 1987 : 229, 230, 231, 232 และ
Ahmad, 1987 : 16138, 16153, 20608 ส่วนวนที่อ้างเป็นของ Ibn
Majah

มุสลิม (Muslim 2001 : 5300) ได้รายงานหะดีษในหะดีษกุศษีย์จากอะนัส เป็น มาลิก
จากท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้กล่าวว่า อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า:

((أَنَا أَعْنَى الشُّرَكَاءِ عَنِ الشُّرْكِ مَنْ عَمَلَ عَمَلًا أَشْرَكَ فِيهِ مَعِيَ غَيْرِي
تَرَكْتُهُ وَشِرْكُهُ))

ความว่า “ฉันเป็นผู้ที่เหนือกว่าในบรรดาผู้ที่พวกเขาตั้งภาคีทั้งหลาย
บุคคลใดก็ตามที่เขาปฏิบัติกิจการต่าง ๆ โดยตั้งภาคีสิ่งอื่นพร้อมกับ
ฉัน ดังนั้นสิ่งดังกล่าวก็เพื่อสิ่งที่เขาตั้งภาคี และฉันทิ้งมัน (ไม่
เกี่ยวข้องกับสิ่งที่พวกเขาตั้งภาคี) และผู้เป็นภาคีของเขา”

อันนะสาอียฺ (al-Nasa'i 2001 : 3089) ได้รายงานหะดีษจากอับดุลลอฮ์ เป็น อุมัร
เกี่ยวกับการตั้งใจที่ไม่บริสุทธิ์เพื่อหวังผลตอบแทนและให้ผู้คนกล่าวถึงเขา :

جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَرَأَيْتَ رَجُلًا غَرَا
يَلْتَمِسُ الْأَجْرَ وَالذِّكْرَ مَالَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا
شَيْءَ لَهُ فَأَعَادَهَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ يَقُولُ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ لَا شَيْءَ لَهُ ثُمَّ قَالَ إِنَّ اللَّهَ لَا يَقْبَلُ مِنَ الْعَمَلِ إِلَّا مَا كَانَ لَهُ
خَالِصًا وَابْتِغَى بِهِ وَجْهَهُ

ความว่า “มีชายคนหนึ่งมาหาท่านนบี ﷺ โดยเขากล่าวว่า ท่านมี
ความเห็นอย่างไรหากชายคนหนึ่งออกกรบเพื่อหวังผลตอบแทนและ
ให้บุคคลอื่นกล่าวถึงเขา เขาจะได้อะไรบ้าง ? ท่านเราะสูล ﷺ ก็กล่าว
ตอบเขาว่า “ไม่มีอะไรเลย” หลังจากนั้นท่านเราะสูล ﷺ ก็กล่าวอีกว่า
“แท้จริงอัลลอฮ์จะไม่ทรงรับกิจการใด ๆ เว้นแต่เสียว่ากิจการนั้น
จะต้องทำด้วยความบริสุทธิ์ใจ และทำเพื่อพระองค์เท่านั้น” (al-
Albani กล่าวว่า หะดีษเศาะหีหฺ 1990 : 2/138)

มุสลิม (Muslim 2001 : 1905) ได้รายงานหะดีษที่กล่าวไว้เกี่ยวกับการกระทำของบุคคลที่ทำงานต่าง ๆ เพื่อให้ผู้คนสรรเสริญดังที่ท่านเราะฮูล ﷺ กล่าวว่า:

((إِنَّ أَوَّلَ النَّاسِ يُقْضَىٰ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَيْهِ رَجُلٌ اسْتَشْهَدَ فَأُتِيَ بِهِ فَعَرَّفَهُ نِعْمَهُ فَعَرَفَهَا قَالَ فَمَا عَمِلْتَ فِيهَا قَالَ قَاتَلْتُ فِيكَ حَتَّى اسْتَشْهَدْتُ قَالَ كَذَبْتَ وَلَكِنَّكَ قَاتَلْتَ لِأَنْ يُقَالَ جَرِيءٌ فَقَدْ قِيلَ ثُمَّ أُمِرَ بِهِ فَسُحِبَ عَلَىٰ وَجْهِهِ حَتَّى أُلْقِيَ فِي النَّارِ وَرَجُلٌ تَعَلَّمَ الْعِلْمَ وَعَلَّمَهُ وَقَرَأَ الْقُرْآنَ فَأُتِيَ بِهِ فَعَرَّفَهُ نِعْمَهُ فَعَرَفَهَا قَالَ فَمَا عَمِلْتَ فِيهَا قَالَ تَعَلَّمْتُ الْعِلْمَ وَعَلَّمْتُهُ وَقَرَأْتُ فِيكَ الْقُرْآنَ قَالَ كَذَبْتَ وَلَكِنَّكَ تَعَلَّمْتَ الْعِلْمَ لِيُقَالَ عَالِمٌ وَقَرَأْتَ الْقُرْآنَ لِيُقَالَ هُوَ قَارِئٌ فَقَدْ قِيلَ ثُمَّ أُمِرَ بِهِ فَسُحِبَ عَلَىٰ وَجْهِهِ حَتَّى أُلْقِيَ فِي النَّارِ وَرَجُلٌ وَسَّعَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَعْطَاهُ مِنْ أَصْنَافِ الْمَالِ كُلِّهِ فَأُتِيَ بِهِ فَعَرَّفَهُ نِعْمَهُ فَعَرَفَهَا قَالَ فَمَا عَمِلْتَ فِيهَا قَالَ مَا تَرَكْتُ مِنْ سَبِيلٍ تُحِبُّ أَنْ يُنْفَقَ فِيهَا إِلَّا أَنْفَقْتُ فِيهَا لَكَ قَالَ كَذَبْتَ وَلَكِنَّكَ فَعَلْتَ لِيُقَالَ هُوَ حَوَادٌّ فَقَدْ قِيلَ ثُمَّ أُمِرَ بِهِ فَسُحِبَ عَلَىٰ وَجْهِهِ ثُمَّ أُلْقِيَ فِي النَّارِ))

ความว่า: “แท้จริง ในวันกิยามะฮฺ มีบุคคลโดยเฉพาะจำนวนหนึ่งที่ ถูกเรียกไปสอบสวนก่อนเพื่อนคือ “บุคคลผู้ตายชะฮีด (ตายในสนามรบเพื่อศาสนาของอัลลอฮฺ) คนหนึ่งก็เลยเขาได้ไปพร้อมกับแนะนำนิอัมัตแก่เขา พระองค์อัลลอฮฺทรงถามว่า “เราไม่ได้โปรดประทานความโปรดปราน (เนียฮฺอะมะฮฺ) ต่าง ๆ เหล่านี้แก่เจ้าหรือ? เขาก็ยอมรับทุกอย่าง แล้วพระองค์ก็ทรงซักถามต่อไปอีกว่า “แล้วเจ้าได้รำลึกถึงพระคุณในความโปรดปรานต่าง ๆ ของเรานั้นอย่างไร? เขาตอบว่า “ฉันได้ทำสงครามเพื่อศาสนาของพระองค์ จนฉันก็ได้สิ้นชีวิตเป็นชะฮีด (ในสงครามนั้น)” พระองค์อัลลอฮฺตรัสว่า “เจ้าโกหก เจ้าออกทำสงครามนั้นก็ด้วยความตั้งใจเพื่อให้ผู้คนเรียกเจ้าว่าเจ้าเป็นนักรบ (ที่กล้าหาญ)” แล้วเขาถูกจับขว้างลงไปในนรกยะฮันนัม ต่อมาก็มีการสอบถามบุคคลผู้มีวิชาความรู้ เหมือนดังที่ถามบุคคลก่อนนั้นเช่นกัน แล้วเขาก็มอมรับทุกอย่างแล้วถูกซักถามอีกว่า แล้วเจ้ารำลึกถึงพระคุณของเราอย่างไร? เขาตอบว่า “ฉันได้ศึกษาเล่าเรียนในวิชาศาสนาอิสลามแล้วฉันก็ได้ทำการตั้ง

สอนมนุษย์เพื่อพระองค์เท่านั้น พระองค์อัลลอฮฺทรงตรัสว่า เจ้าโกหกเจ้าศึกษาวิชาศาสนาเพื่อให้เขาเรียกเจ้าว่าเป็นอุลามาอฺ (ผู้มีวิชาความรู้) และเจ้าก็อ่านอัลกุรอานเพื่อจะได้ชื่อว่าเป็นกอรียฺ แล้วผู้นั้นก็ถูกจับโยนลงสู่ขุมนรก ต่อมาบุคคลผู้ร่ำรวยคนหนึ่งก็ถูกเรียกไปสอบสวน การซักถามก็เหมือนกับคนก่อน (และในคำถามสุดท้ายเขาตอบว่า) ฉันได้ใช้จ่ายบริจาคทรัพย์สินสมบัติของฉันเพื่อพระองค์อยู่เป็นเนืองนิตย์ พระองค์อัลลอฮฺทรงตรัสว่า “เจ้าโกหกเจ้าใช้จ่ายทรัพย์สินสมบัติของเจ้าเพื่อให้ได้ชื่อว่าเป็นผู้ใจบุญ แล้วเขาก็ถูกโยนลงสู่ขุมนรกเช่นกัน” (al-Tirmidhi 1978 : 4/218 ; al-Nasa'i 2001 : 3/218 และ Ahmad 1987 : 4/59)

อายะฮฺอัลกุรอานและอัลหะดีษทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นล้วนพูดถึงเรื่องความบริสุทธิ์ใจในการปฏิบัติอิบาดะฮฺทั้งสิ้นก็เพื่ออัลลอฮฺ **ﷻ** เท่านั้น

หลักฐานจากบรรดาสะลัฟ อัศศอลิหฺ

ส่วนทัศนะของบรรดาสะลัฟอัศศอลิหฺในเรื่องของการมีความบริสุทธิ์ใจในการปฏิบัติอะมัลนั้นก็มีมากมาย แต่ผู้วิจัยขอหยิบยกที่สำคัญดังนี้

มุฮัมมัด บิน อัลฮุสัยนฺ (Muhammad bin al-Husain 1403 : 131) ได้อ้างคำพูดของอะลี บิน อะบี ฏอเล็บและอัลคุดลอฮฺ บิน มัสอูด **ﷺ** ทั้งสองได้กล่าวว่า “คำพูดจะไร้ประโยชน์หากไม่มีการปฏิบัติ การปฏิบัติจะไร้ประโยชน์หากมิได้พูด ทั้งคำพูดและการปฏิบัติจะไร้ประโยชน์หากมิได้มีการตั้งเจตนา และการตั้งเจตนาจะไร้ประโยชน์หากมิได้สอดคล้องกับสุนนะฮฺ”

ฮินนาต บิน อัศสะรียฺ (Hinnad bin al-Sarri, 1406 : 2/436) ได้เล่าโดยอ้างคำพูดของอุบาต๊ะฮฺ บิน อัศศอมิต กล่าวว่ “โลกคุณยาจะมาในวันกิยามะฮฺโดยจะกล่าวว่ “จงแยกแยะสิ่งใดที่ว่ทำเพื่ออัลลอฮฺ และจงละทิ้งอันอื่น (ที่ไม่ใช่เพื่ออัลลอฮฺ) ทั้งหมดในกองไฟ”

อัลอิสบีฮานียฺ (al-Asbihani 1400 : 3/70) ได้เล่าอ้างคำพูดของยะหฺยา บิน กะษีร กล่าวว่ “ท่านทั้งหลายจงเรียนรู้ในเรื่องของการตั้งเจตนา เพราะแท้จริงการตั้งเจตนาอันเป็นสิ่งที่ทำให้บรรลุผลจากการปฏิบัติ”

อัลฆอมิดียฺ (al-Ghamidi 1991 : 1/124) ได้อ้างคำพูดของอัลฟุคัยดฺ บิน อียาฎ กล่าวว่ เขาได้อ่านอายะฮฺอัลกุรอานที่ว่ (บางส่วนจากอายะฮฺที่ 7 สุเราะฮฺสุฮฺด และสุเราะฮฺอัลมุลกฺ อายะฮฺที่ 2) ดังนั้นเขากล่าวว่ “มีความบริสุทธิ์ใจและถูกต้อง พวกเขา กล่าวว่ “โอ้ท่านผู้เป็นบิดาของอาลี อะไรคือมีความบริสุทธิ์ใจและถูกต้อง? ท่านฟาฎิล เบ็ญญฺ อียาฎ กล่าวว่ “เมื่อปฏิบัติสิ่งใดสิ่งหนึ่งด้วยความบริสุทธิ์ใจแต่ทว่า เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง การปฏิบัตินั้นก็จะไม่ถูกต้องรับ และหากปฏิบัติ

สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ถูกต้องแต่ทว่าไม่มีความบริสุทธิ์ใจ การปฏิบัตินั้นก็จะมีถูกตอบรับเช่นกันจนกว่าจะมีทั้งความบริสุทธิ์ใจและความถูกต้อง ความบริสุทธิ์ใจคือ เมื่อปฏิบัติสิ่งใดก็เพื่อ อัลลอฮฺ ﷻ และความถูกต้องคือ เมื่อปฏิบัติสิ่งใดก็ต้องอยู่บนพื้นฐานของสุนนะฮฺ”

อัลฆอมีดี (al-Ghamidi 1991 : 1/124) ได้เล่าอ้างถึงคำพูดของอับดุลฮุบัยร อัลดยามิอกกล่าวว่ “แท้จริงจะเป็นที่รักยิ่งสำหรับนัันก็คือ การตั้งเจตนาในทุก ๆ เรื่อง ถึงแม้ว่าจะเป็นแค่เรื่องของอาหารก็ตาม...”

หากเราพิจารณาจากอายะฮฺอัลกุรอาน อัสนุนนะฮฺของท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ และคำกล่าวของบรรดาสะลัฟ ศอลิหฺ เราจะพบว่า การตั้งเจตนาถือเป็นหัวใจของทุกกิจการ หากเริ่มต้นด้วยการตั้งเจตนาดีแล้ว การงานทุกอย่างก็จะเป็นผลดีไปด้วย

แท้จริงตัวกำหนดของการตอบรับการทำกิจการต่าง ๆ ในอิสลามคือ การตั้งใจ (เนียต) ทั้งนี้ เนื่องจาก อัลลอฮฺ ﷻ จะไม่ทรงถามกิจการในวันกิยามะฮฺเท่านั้น แต่ทว่าอัลลอฮฺ ﷻ จะทรงถามด้วยว่า ทำไมปฏิบัติกิจการนี้ เพราะบางครั้งการปฏิบัติถูกต้องแต่การตั้งใจไม่ถูกต้อง เนียตไม่บริสุทธิ์ใจเพื่ออัลลอฮฺ ﷻ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้อบาอะฮฺที่ดิกลับกลายเป็นอบาอะฮฺที่ถูกปฏิเสธหรือไม่ได้รับการตอบรับ ณ อัลลอฮฺ ﷻ

อัสนุญญีย์ (al-Suyuti 1967 : 169) การที่อิสลามได้กำหนดการเนียตหรือการตั้งใจเป็นเสมือนหัวใจของกิจการต่าง ๆ นั้นเพราะด้วยการตั้งเจตนาเท่านั้นสามารถแยกแยะระหว่างกิจการที่เป็นอบาอะฮฺซึ่งกำหนดมาจากพระองค์และเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ กับกิจการที่เป็นอาอะฮฺ (จาริตประเพณี) ที่มนุษย์เป็นผู้กำหนดและถือปฏิบัติกันอย่างต่อเนื่องกันมา และอีกประการหนึ่งการทำอบาอะฮฺทุกประเภททุกชนิดจำเป็นต้องมีการเนียต ส่วนกิจการที่เป็นอาอะฮฺไม่จำเป็นต้องเนียต

จาริตประเพณีที่ไม่ขัดแย้งกับบัญญัติอิสลามตามทัศนะของปราชญ์ส่วนใหญ่ แต่หากจาริตประเพณีที่ได้ปฏิบัติเพื่อหวังความโปรดปรานของพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ แล้วจะได้รับผลบุญเหมือนกัน

ประการที่ 2 ถูกต้องตามบทบัญญัติ

ถูกต้องตามบทบัญญัติ หมายถึง การปฏิบัติกิจการต่าง ๆ นั้นให้สอดคล้องกับอัลกุรอาน อัลหะดีษและการปฏิบัติของบรรดาสะหะฮะฮฺที่ได้รับวิธีการปฏิบัติจากท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ โดยตรง

เงื่อนไขประการนี้เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติของจิตใจ การอ่านและการปฏิบัติที่แสดงออกมาทางกาย

มีหลักฐานมากมายทั้งจากอัลกุรอาน อัลหะดีษ และคำกล่าวของบรรดาสะลัฟศอลิหฺที่ยืนยันเงื่อนไขข้อนี้ ส่วนหนึ่งมีดังต่อไปนี้

(1) หลักฐานจากอัลกุรอาน

หลักฐานจากอัลกุรอานที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติให้ถูกต้องบทบัญญัติของอัลลอฮ์ ﷻ มีกล่าวไว้ในอัลกุรอานมากมาย

อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า :

﴿ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا ﴾

ความว่า: “วันนี้ข้าได้ให้สมบูรณ์แก่พวกเจ้าแล้วซึ่งศาสนาของพวกเจ้า และข้าได้ให้ความครบถ้วนแก่พวกเจ้า ซึ่งนิอัมัต (ความกรุณาเมตตา) ของข้า และข้าได้เลือกอิสลามให้เป็นศาสนาของพวกเจ้าแล้ว” (อัลมาอิดะฮ์ : 3)

การบ่งชี้จากอายะฮ์คือ บัญญัติแห่งอิสลามนั้นสมบูรณ์ทุกประการที่ได้บัญญัติเกี่ยวกับทุก ๆ เรื่องในทุก ๆ ด้านสำหรับการดำเนินชีวิตของมุสลิม ดังนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎระเบียบของบัญญัติที่สมบูรณ์นั้น เช่น อะกีดะฮ์ อิบาเดฮ์ การค้าขาย การเมืองการปกครอง การแต่งงาน การหย่าร้าง เป็นต้น แต่หากไม่พบหลักฐานใด ๆ สามารถใช้หลักการอื่นเพื่อยืนยันเรื่องเหล่านั้นได้ตามความจำเป็น

อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า :

﴿ وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ ذَٰلِكُمْ وَصَنَعْنَا بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴾

ความว่า “และแท้จริงนี่คือทางของข้าอันเที่ยงตรงพวกเจ้าจงปฏิบัติตามมันเถิด และอย่าปฏิบัติตามหลาย ๆ ทาง เพราะมันจะทำให้พวกเจ้าแยกออกไปจากทางของพระองค์ นั้นแหละที่พระองค์ได้สั่งเสียมันไว้แก่พวกเจ้า เพื่อว่าพวกเจ้าจะยำเกรง” (อัลอันอาม : 153)

การชี้แนะของอายะฮ์ข้างต้นคือ “และแท้จริงนี่คือทางของข้าอันเที่ยงตรง” หมายถึงบัญญัติของอัลลอฮ์ ﷻ และแนวทางของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอายะฮ์ได้สั่งใช้ให้ปฏิบัติตามและปฏิบัติให้ถูกต้องด้วย

อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า :

﴿ قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ ﴾

ความว่า “จงกล่าวเถิด (มุฮัมมัด ﷺ) ว่า หากพวกท่านรักอัลลอฮ์ ก็จงปฏิบัติตามฉัน อัลลอฮ์ก็จะทรงรักพวกท่าน ” (อาลิอิมรอน : 31)

การชี้แนะของอายะฮ์ข้างต้นคือ “กัจจงปฏิบัติตามนั้น” หมายถึง กัจจงปฏิบัติตามแนวทางปฏิบัติของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เพราะการแสดงถึงการรักอัลลอฮ์ ﷻ นั้นด้วยการปฏิบัติตามแนวทางของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ

การชี้แนะของอายะฮ์ข้างต้นคือ “และแท้จริงนี่คือทางของข้าอันเที่ยงตรง” หมายถึง บัญญัติของอัลลอฮ์ ﷻ และแนวทางของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ โดยเฉพาะอย่างในอายะฮ์ได้สั่งใช้ให้ปฏิบัติตามและปฏิบัติให้ถูกต้องด้วย

อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า :

﴿ وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِّمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا ﴾

ความว่า: “และผู้ใดเล่าจะมีศาสนาดียิ่งไปกว่าผู้ที่มอบใบหน้าของเขาให้แก่อัลลอฮ์ และขณะเดียวกันเขาก็เป็นผู้กระทำดี และปฏิบัติตามแนวทางของอิบรอฮีมผู้ไฝ่หาความจริง...” (อันนิสาอ์ : 125)

การชี้แนะของอายะฮ์ข้างต้นคือ “และปฏิบัติตามแนวทางของอิบรอฮีม” หมายถึง การปฏิบัติตามแนวทางที่ถูกต้องตามบัญญัติแห่งอัลลอฮ์ ﷻ และแนวทางของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เพราะท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ปฏิบัติแนวทางของท่านนบีอิบรอฮีม ﷺ และท่านนบีอิบรอฮีม ได้ปฏิบัติตามแนวทางของอัลลอฮ์ ﷻ

อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า:

﴿ فَمَا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَىٰ وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَىٰ ﴾

ความว่า: “บางที่เมื่อมีคำแนะนำ (ฮิดายะฮ์) จากข้ามายังพวกเจ้าแล้ว ผู้ใดปฏิบัติตามคำแนะนำ (ฮิดายะฮ์) ของข้า เขาก็จะไม่หลงผิด และจะไม่ได้รับความลำบาก และผู้ใดผินหลังจากการรำลึกถึงข้า แท้จริงสำหรับเขาคือ การมีชีวิตอยู่อย่างคับแค้น และเราจะให้เขาพินาศในวันกิยามะฮ์ในสภาพของคนตาบอด” (ฏอฮา : 123-124)

การชี้แนะของอายะฮ์คือ “แล้วผู้ใดปฏิบัติตามคำแนะนำ (ฮิดายะฮ์) ของข้า” หมายถึง ปฏิบัติตามบัญญัติของอัลลอฮ์ ﷻ กิจการของเขาจะถูกตอบรับและผู้ใดปฏิบัติไม่สอดคล้องกับบัญญัติของอัลลอฮ์ ﷻ กิจการของเขาจะถูกปฏิเสธ ไม่ได้ผลบุญ

อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า:

﴿ قُلْ إِنَّمَا أَتَّبِعُ مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ مِنْ رَبِّي ﴾

ความว่า: “จงกล่าวเถิด (มุฮัมมัด) ว่า แท้จริงฉันจะปฏิบัติตามเฉพาะ
สิ่งที่ถูกให้เป็นอายะฮ์แก่ฉันจากพระผู้เป็นเจ้าของฉัน” (อัลอะฮฺรอฟ
: 203)

อิบนุ กะษีร (Ibn Kathir 1981 : 3/270) ได้กล่าวเกี่ยวกับการปฏิบัติที่ได้กล่าวไว้ใน
อายะฮ์ว่า ฉันจะไม่ปฏิบัติสิ่งใด (ในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับศาสนา) เว้นแต่ว่าสิ่งนั้นต้องเป็นคำสั่ง
ของอัลลอฮ์ ﷻ และละเว้นการปฏิบัติในสิ่งที่พระองค์ทรงห้าม การอธิบายของอิบนุ กะษีรให้การ
สนับสนุนในการปฏิบัติตามโดยการยึดมั่นในหลักฐานอัลกุรอานและอัซสุนนะฮ์ ทั้งนี้เนื่องจากคำ
ว่า “สิ่งที่ถูกให้เป็นอายะฮ์” หมายถึง อัลกุรอานและอัซสุนนะฮ์

อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า :

﴿ اتَّبِعْ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ ﴾

ความว่า: “จงปฏิบัติสิ่งที่ถูกประทานลงมาแก่เจ้าจากพระเจ้าของเจ้า
เถิด ไม่มีผู้ใดที่ควรได้รับการเคารพสักการะใด ๆ นอกจากพระองค์
เท่านั้น และเจ้าจงผินหลังให้แก่บรรดาผู้ให้มีภาคีเถิด” (อัลอันอาม :
106)

อิบนุ กะษีร (Ibn Kathir 1981 : 3/78) ได้อธิบายอายะฮ์นี้ว่า จงปฏิบัติตามในสิ่งที่
ถูกประทานลงมาแก่ท่านเราะฮ์ลุล จากพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า นั่นคือ อัลกุรอาน เพราะอัลกุรอานนั้นเป็น
ความจริง ไม่มีใครหลงผิดใด ๆ

อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า :

﴿ التَّمَصَّ كِتَابٌ أَنْزَلَ إِلَيْكَ فَلَا يَكُنْ فِي صَدْرِكَ حَرَجٌ مِّنْهُ لِتُنذِرَ بِهِ
وَذِكْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ۚ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا مِن دُونِهِ
أَوْلِيَاءَ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴾

ความว่า: “อะลิฟ ลาม มีม สอด มีคัมภีร์ฉบับหนึ่ง ซึ่งถูกประทานลง
มาแก่เจ้า ดังนั้นจงอย่าให้ความอึดอัดเนื่องจากคัมภีร์นั้นมีอยู่ในห้ว
อกของเจ้า ทั้งนี้ เพื่อเจ้าจะได้ใช้คัมภีร์นั้นตักเตือน (ผู้คน) และเพื่อ
เป็นข้อเตือนใจ แก่ผู้ศรัทธาทั้งหลาย พวกเจ้าจงปฏิบัติตามสิ่งที่ถูก
ประทานลงมาแก่พวกเจ้าจากพระเจ้าของพวกเจ้าเถิด และอย่าปฏิบัติ
ตามบรรดาผู้คุ้มครองใด ๆ อื่นจากพระองค์ ส่วนน้อยจากพวกเจ้า
เท่านั้นที่จะรำลึก” (อัลอะฮฺรอฟ : 1-3)

จากอายะฮ์ต่าง ๆ ที่ได้กล่าวข้างต้นชี้ให้เห็นว่า การปฏิบัติกิจการต่าง ๆ ในอิสลามนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องกับบัญญัติของอัลลอฮ์ ﷻ และเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ และห้ามมิให้ปฏิบัติตามแนวทางอื่น เพราะแนวทางอื่นที่ไม่ใช่แนวทางของอิสลามนั้นจะนำมาซึ่งการปฏิบัติกิจการต่าง ๆ นั้นไม่เป็นที่ตอบรับจากอัลลอฮ์ ﷻ

หลักฐานจากอัลหะดีษ

มาลิก เป็น อะนัส (Anas bin Malik 2000 : 214) ได้รายงานหะดีษจากอะบู สุรอย เราะฮ์ ﷺ เล่าว่า ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้กล่าวไว้ว่า:

((تَرَكْتُ فِيكُمْ أَمْرَيْنِ لَنْ تَضِلُّوا مَا تَمَسَّكْتُمْ بِهِمَا كِتَابَ اللَّهِ وَسُنَّةَ نَبِيِّهِ))

ความว่า: “ฉันได้ทิ้งไว้สำหรับพวกท่านสองประการ ซึ่งถ้าพวกท่านยึดมันไว้ให้มั่น แล้วท่านจะไม่หลงทาง คือ กิตาบ อัลลอฮ์ (อัลกุรอาน) และแบบฉบับเราะสูลของพระองค์” (al-Albaniy 1985 : 1/66 กล่าวไว้ว่า : หะดีษเศาะหี้หฺ)

อัลบุคอรี (al-Bukhari 2000 : 2/235) และอิมามมุสลิม (Muslim 2001 : 1435) ได้รายงานหะดีษจากอับดุลลอฮ์ เป็น มัสอูดว่า ท่านเราะสูล ﷺ ได้กล่าวคุณะฮ์ในวันอีดอัลอฎุฮาว่า :

((أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّ خَيْرَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللَّهِ وَخَيْرُ الْهُدَى هُدَى مُحَمَّدٍ وَشَرُّ الْأُمُورِ مُحَدَّثَاتُهَا وَكُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ)) ((وَكُلُّ ضَلَالَةٍ فِي النَّارِ))

ความว่า: “อนึ่ง แท้จริงคำกล่าวที่ประเสริฐที่สุดก็คือ อัลกุรอาน และทางนำที่ดีที่สุดคือทางนำของมุฮัมมัด ﷺ และการงานต่าง ๆ ที่ประดิดงู้งานขึ้นมาใหม่นั้นเป็นสิ่งที่ชั่วช้า และทุก ๆ อุดริ่นั้นเป็นการหลงผิด” และในสำนวนของนะสาอียฺเพิ่มคำว่า “และทุก ๆ การหลงผิดนั้นคือการลงนรก” (Abu Dawud 1964 : 3991 ; al-Tirmidhi 1978 : 3/211 ; al-Nasa'i 2001 : 1560 ; Ibn Majah n.d. : 44, 45 ; al-Darimi 1987 : 1/208 และ Ahmad 1987 : 1/381, 2/139, 3/44)

อัลบุคอรี (al-Bukhari 2000 : 1/299) และอิมามมุสลิม (Muslim 2001 : 3242) ได้รายงานหะดีษจากท่านหญิงอาอิชะฮ์ رضي الله عنها ได้กล่าวไว้ว่า ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้กล่าวเกี่ยวกับผู้ที่อูดริสิ่งใดขึ้นในศาสนาว่า:

((مَنْ أَحَدَّثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ فِيهِ فَهُوَ رَدٌّ))

ความว่า: “ผู้ใดประณีย์สิ่งใดสิ่งหนึ่งในกิจการศาสนาของเรา ซึ่งเราไม่ได้สั่ง ดังนั้น สิ่งนั้นถูกผลกไส” (Abu Dawud 1964 : 3990 และ Ahmad 1987 : 2/248, 5/251)

มุสลิม (Muslim 2001 : 3242) ได้รายงานหะดีษจากท่านหญิงอาอิชะฮ์ رضي الله عنها ที่กล่าวถึงการปฏิบัติกิจการที่ไม่มีการบัญญัติไว้ในอิสลาม ว่า ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้กล่าวว่า :

((مَنْ عَمِلَ عَمَلًا لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ))

ความว่า: “ผู้ใดกระทำกิจการใดกิจการหนึ่ง ซึ่งไม่มีระบุในคำสั่งของเรา ดังนั้นกิจการนั้นถูกผลกไส”

อัลบุคอรี (al-Bukhari 2000 : 2/275) และอิมามมุสลิม (Muslim 2001 : 2487) ได้รายงานหะดีษจากอับดุลลอฮ์ เบ็ญญ อัมรฺ เบ็ญญ เอาศ จากท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวเกี่ยวกับผู้ที่แสวงหาแนวทางใหม่อื่นจากอิสลามว่า :

((فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي))

ความว่า: “ผู้ใดไม่ปฏิบัติตามแนวทางของฉัน ดังนั้นเขาไม่ใช่พวกของฉัน” (al-Nasa'i 2001 : 3/316 ; al-Darimi 1987 : 2/207 และ Ahmad 1987 : 1/318, 3/145, 4/230, 234, 376 ส่วนที่อ้างเป็นของ al-Bukhari)

อิบน์ มาญะฮ์ (Ibn Majah n.d. : 5) ได้รายงานหะดีษจากอะบู สุรอยเราะฮ์ رضي الله عنه กล่าวว่า ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้กำชับประชาชาติ (อุมมะฮ์) ของท่านในเรื่องที่เกี่ยวกับการไม่อนุญาตให้เพิ่มกิจการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับศาสนาหลังจากที่ท่านได้เสียชีวิตไปแล้ว โดยท่านกล่าวว่า :

((لَقَدْ تَرَكْتُكُمْ عَلَىٰ مِثْلِ الْبَيْضَاءِ لَيْلَهَا وَنَهَارُهَا سَوَاءٌ))

ความว่า: “แท้จริงฉันได้ทิ้งพวกท่านไว้กับเสมือนแสงสว่าง ซึ่งกลางคืนของมันนั้นเหมือนกับกลางวัน จะไม่มีใครเบี่ยงเบนมันหลังจากที่ฉันเสียชีวิต เว้นแต่ผู้ที่พินาศ” (Ahmad 1987 : 5/194 ส่วนที่อ้างเป็นของ Ibn Majah)

จากบรรดาหะดีษต่าง ๆ ข้างต้นชี้ให้เห็นว่าท่านเราะสูล ﷺ ได้ให้ความสำคัญกับบทบัญญัติของอัลลอฮ์ ﷻ ที่ท่านเป็นผู้ที่นำมาเผยแผ่ให้กับมวลมนุษยชาติ อันเป็นแนวทางสำหรับมุสลิมที่ใช้ในการดำเนินชีวิต โดยที่ท่านกำชับให้มุสลิมนั้นยึดมั่นปฏิบัติให้ถูกต้องกับสองสิ่งคือ อัลกุรอานและอัสสุนนะฮ์หรือแบบฉบับของท่านศาสดา ﷺ โดยที่ในสำนวนของหะดีษนั้นใช้ประโยคคำสั่งใช้ ก็แสดงว่าจะต้องปฏิบัติตามอย่างแน่วแน่ตลอดไป

ท่านเราะสูล ﷺ ยังชี้ให้เห็นว่าคำพูดที่ดีที่สุดไม่มีคำพูดใดจะจริงจังยิ่งไปกว่าคำกล่าวของอัลลอฮ์ ﷻ นั่นก็คือ อัลกุรอาน และทางนำที่ดีที่สุดก็คือทางนำของท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ ซึ่งเป็นเราะสูลของอัลลอฮ์ ﷻ

ดังนั้นจำเป็นที่มุสลิมทุกคนจะต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด จะแสวงหาแนวทางอื่นจากนี้มิได้ และห้ามมิให้ผู้ใดอุทริสิ่งใดขึ้นในศาสนาหลังจากที่ท่านเราะสูลเสียชีวิตไปแล้ว เพราะในหลักการแล้วถือว่าการอุทรินั้นเป็นสิ่งที่ชั่วช้า ซึ่งสิ่งที่ชั่วช้านั้นจะนำมาซึ่งความหลงผิด และความหลงผิดนี้เองที่จะนำไปสู่หนทางที่จะทำให้ตกอยู่ในนรกของอัลลอฮ์ ﷻ

หลักฐานจากบรรดาสะลัฟ สอลิหฺ

ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าคำกล่าวของบรรดาสะลัฟเกี่ยวกับการปฏิบัติให้ถูกต้องบัญญัติอิสลามมีมากมาย ที่สำคัญดังนี้

อัลบุคอรี (al-Bukhar 2000 : 2/275) ได้อ้างหลักฐานจากคำพูดของเศาะหาบะฮ์ ฮุซัยฟะฮ์ อิบน์ ยูซัยฟะฮ์ อิบน์ อับดุลมุลิก บักรฺ อิศคิดดิก ﷺ ท่านได้กล่าวบนมินบัยร์หลังจากที่บรรดามุสลิม (มุฮาญิรีนและอันศ็อรส่วนหนึ่ง) ได้ให้สัตยาบันกับท่านว่า “อนึ่ง อัลลอฮ์ ﷻ ทรงเลือกสำหรับเราะสูลของพระองค์ ﷻ ซึ่ง ณ ที่เขาก็สำหรับพวกท่าน และสิ่งนั้นคือ กิตาบ อัลลอฮ์ (อัลกุรอาน) ที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงให้กิตาบนั้นเป็นทางนำสำหรับเราะสูลของพวกท่าน ดังนั้นจงยึดมั่นและท่านจะได้รับทางนำ เพราะแท้จริงอัลลอฮ์ ﷻ ทรงให้ทางนำด้วยอัลกุรอานกับเราะสูลของพระองค์”

อิมามอัลลาละกาอียฺ (al-Lalaka'i n.d. :1/86) ได้อ้างคำกล่าวของท่านอับดุลลอฮ์ บิน มัสอูด ﷺ กล่าวว่า “แท้จริงเราเป็นผู้ปฏิบัติตาม มิใช่เป็นผู้ริเริ่ม และเราเป็นผู้ตามเราจะไม่อุทริ และเราจะไม่เป็นผู้ที่หลงทางจากสิ่งที่เรายึดมั่นด้วยกับคำสั่งนี้”

อิบน์ วัฏฏะฮะหฺ (Ibn Waddah 1402 : 32) ได้อ้างหลักฐานบางประการจากคำพูดของปราชญ์ตาบิอิน คือ ท่านอะบู อัลอาลียะฮ์ กล่าวว่า “พวกท่านจงเรียนรู้เกี่ยวกับอิสลาม เมื่อพวกท่านเรียนรู้อิสลามแล้วก็จงอย่าแสวงหาแนวทางอื่นนอกอีก และสำหรับพวกท่านคือ แนวทางอันเที่ยงตรง ดังนั้นแท้จริงแนวทางคือ อิสลาม พวกท่านอย่าได้หันเหออกจากอิสลามคือ ไปทางซ้ายที่ขวาที และสำหรับพวกท่านคือ แนวทางของนบีของพวกท่านและเศาะหาบะฮ์ของท่านนบี และท่านจงเกรงกลัวการปฏิบัติตามอารมณ์ มันจะเผชิญหน้าระหว่างมนุษย์ด้วยกันกับการเป็นศัตรูและความเกลียดชัง”

อัลลาละกาอียฺ (al-Lalaka'i n.d. : 1/67) ได้อ้างคำพูดของท่านมุฮัมมัด บิน ลีรอน กล่าวว่า “พวกเรามีความเห็นว่ากำลังเดินอยู่บนหนทางหนึ่ง ซึ่งการเดินนั้นเหมือนกับได้ดำเนินอยู่ในแนวทางของอัสสุนนะฮ์”

อัลลาละกาอียฺ (al-Lalaka'i n.d. : 1/94) ได้อ้างคำพูดของท่านอุมัร เบนีญ อัลค็อฎฏ็อบ رضي الله عنه กล่าวว่า “แท้จริงมนุษย์นั้นชอบโต้แย้งกันด้วยกับอัลกุรอาน ดังนั้น พวกเขาจะรับเอาแต่สิ่งที่เป็นอิสสุนนะฮฺเนื่องจากชาวอิสสุนนะฮฺมีความรอบรู้ในเรื่องคัมภีร์ของอัลลอฮฺ ﷻ”

มุฮัมมัด เบนีญ อัลฮุสัยนฺ (Muhammad bin al-Husain 1403 : 65) ได้อ้างคำกล่าวของท่านอุมัร เบนีญ อับดุลอะซีซ رضي الله عنه กล่าวว่า “ท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ และผู้ที่ได้รับการแต่งตั้ง (เป็นเคาะลีฟะฮฺ) หลังจากที่ท่านนบีเสด็จชีวิต ได้วางแนวทางไว้หลายแนวทางเพื่อยึดปฏิบัติตามอัลกุรอานของอัลลอฮฺ ﷻ การภักดีต่อพระองค์ให้ครบถ้วนสมบูรณ์ การเข้มแข็งในศาสนาของพระองค์ ไม่อนุญาตให้ผู้ใดจากสิ่งถูกสร้างทำการเปลี่ยนแปลงและแก้ไขมัน และห้ามมิให้มองสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้ขัดแย้งกับมัน ผู้ใดที่ได้รับการนำจากอัลกุรอาน เขาคือผู้ได้รับทางนำ ผู้ใดได้รับการช่วยเหลือจากมันเขาก็เป็นผู้ได้รับการช่วยเหลือ และผู้ใดละทิ้งมัน โดยปฏิบัติตามแนวทางอื่นจากแนวทางของบรรดาผู้ศรัทธา อัลลอฮฺ ﷻ จะทรงห่างไกลจากพวกเขาในสิ่งที่พวกเขาห่างไกล และอัลลอฮฺ ﷻ จะทรงโยนพวกเขาในนรกญะฮันนัมที่เป็นที่อาศัยที่ชั่วร้ายที่สุด”

อัลอัลบานียฺ (al-Albani 1399 : 1/67) ได้อ้างคำกล่าวของท่านอับดุลลอฮฺ เบนีญ อับบาส رضي الله عنه กล่าวว่า “ผู้ใดศึกษาอัลกุรอาน และปฏิบัติตามในสิ่งที่มีอยู่ในอัลกุรอาน อัลลอฮฺ ﷻ จะทรงชี้ทางนำสำหรับเขาจากสิ่งที่หลงผิดทุกชนิดในโลกดุนยา และปกป้องตัวเขาให้พ้นจากการลงโทษในวันกิยามะฮฺ”

จากคำกล่าวของบรรดาสะลัฟอัสศอลิหฺที่กล่าวถึงเงื่อนไขของการรับการทำงานต่าง ๆ ในเรื่องของการปฏิบัติตามบทบัญญัติของศาสนาชี้ให้เห็นว่า ทุก ๆ กิจการนั้นจำเป็นที่จะต้องมาจากอัลกุรอานและอิสสุนนะฮฺของท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ ซึ่งเป็นทางนำและแนวทางที่จะนำไปสู่ความสำเร็จทั้งโลกนี้และโลกหน้า

จากที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าเงื่อนไขของการรับการปฏิบัติต่าง ๆ จากอัลลอฮฺ ﷻ นั้น ทำให้เราทราบได้ว่ากิจการที่ดี ๆ ในศาสนาอิสลามนั้นอยู่บนพื้นฐานที่สำคัญสองประการคือการปฏิบัติกิจการที่เป็นการภักดีต่ออัลลอฮฺ ﷻ เพียงพระองค์เดียวโดยที่ไม่นำสิ่งใดมาเป็นภาคีกับพระองค์ และการปฏิบัติภักดีต่ออัลลอฮฺ ﷻ นั้นจะต้องมาจากสิ่งที่ศาสนาบัญญัติไว้ (Ibn Taimiyah n.d. : 1/189) สิ่งที่ศาสนาบัญญัติ หมายถึง ที่มีกล่าวในอัลกุรอานและอิสสุนนะฮฺ มิใช่มาจากความคิดทางสมองที่ได้จากความพยายามหรือการตีความของใครคนใดคนหนึ่ง

จากสิ่งสำคัญทั้งสองประการนี้มีความเกี่ยวข้องกับการศรัทธา ซึ่งเป็นรากหรือเงื่อนไขประการแรกของศาสนา ดังที่ซัยคุ อลอิสลาม อิบนุ ตัยมียะฮฺได้กล่าวว่า “ศาสนาอิสลามนั้นตั้งอยู่บนหลักพื้นฐานสองประการที่จะยืนยันถึงการปฏิญาณตนว่าไม่มีพระเจ้าอื่นใดที่ควรแก่การเคารพภักดีนอกจากอัลลอฮฺ ﷻ และมุฮัมมัดเป็นเราะสูลของพระองค์ ประการแรกคือ ห้ามมิให้นำสิ่งอื่นมาเป็นพระเจ้าพร้อมกับอัลลอฮฺ ﷻ ในการเคารพสักการะและบูชา และประการที่สองคือการภักดี

ต่อพระองค์ด้วยกับบทบัญญัติที่มาจากท่านเราะสูลของพระองค์...” (Ibn Taimiyah n.d. : 1/311) ทั้งนี้ เพราะเราะสูลนั้นเป็นผู้ที่เข้าใจอัลกุรอานและเจตนารมณ์ของการบัญญัติไว้กิจการต่าง ๆ ทั้งที่เป็นการพูดและการกระทำ

ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า การทำกิจการที่คือนั้นถือเป็นอิบาดะฮฺประเภทหนึ่งที่มีมนุษย์กระทำขึ้นเพื่อเป็นการภักดีและสร้างความใกล้ชิดต่ออัลลอฮฺ ﷻ - พระผู้เป็นเจ้าของที่แท้จริง แต่มิใช่ว่าการทำกิจการทุกอย่างนั้นจะถือเป็นอิบาดะฮฺเสมอไป หากแต่ต้องมีเจตนาในการปฏิบัติ สิ่งใดจะเป็นที่ตอบรับและไม่เป็นที่ตอบรับจากพระผู้เป็นเจ้าของ

2.1.4.6 ชนิดต่าง ๆ ของอิบาดะฮฺ

อัลลอฮฺ ﷻ ทรงกำหนดกรอบของอิบาดะฮฺหลายชนิดด้วยกัน แต่ละชนิดจะมีวิธีการอ่าน การปฏิบัติ และเวลาที่แตกต่างกันไป การทำอิบาดะฮฺนั้นเป็นแนวทางเพื่อจะได้รับความโปรดปรานของพระองค์ การแสดงออกถึงการศรัทธาในของพระองค์ การแสดงความขอบคุณของบ่าวที่มีต่อพระองค์

กิจการหรืออิบาดะฮฺแห่งอิสลามจะต้องปฏิบัติตลอดชีวิตเมื่อบรรลุนิสถานภาวะและมีความสามารถในการปฏิบัติอิบาดะฮฺแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ อิบาดะฮฺภาคบังคับและอิบาดะฮฺที่ภาคส่งเสริม

(1) อิบาดะฮฺที่เป็นภาคบังคับ

อิบาดะฮฺที่เป็นภาคบังคับจะเป็นการบังคับให้ปฏิบัติประจำวัน ประจำสัปดาห์และประจำปีหรือตลอดชีวิต

1. อิบาดะฮฺที่บังคับให้ปฏิบัติเป็นประจำวัน ได้แก่ การละหมาดห้าเวลา คือ ละหมาดซุฮฺรุละหมาดอัศรุละหมาดมัฆริบ ละหมาดอิชาอ์ และละหมาดศุบหุ

อัลลอฮฺ ﷻ ได้ตรัสไว้ว่า:

﴿ وَأَقِمُوا الصَّلَاةَ ﴾

ความว่า: และพวกท่านจงดำรงไว้การละหมาด” (อัลบะเกาะเราะฮฺ: 110)

คำว่า “การละหมาด” ที่ได้กล่าวในอายะฮฺข้างต้นคือ การละหมาดห้าเวลาในแต่ละวัน ไม่รวมถึงการละหมาดอื่น ๆ

2. อิบาดะฮฺที่บังคับให้ปฏิบัติเป็นประจำสัปดาห์ละครั้ง ได้แก่ การละหมาดญุมอัต ซึ่งเป็นการละหมาดในวันศุกร์ ถือปฏิบัติในช่วงเวลาของการละหมาดซุฮฺรุละหมาดญุมอัตบังคับให้ปฏิบัติเฉพาะในวันศุกร์เท่านั้น

อัลลอฮฺ ﷻ ได้ตรัสไว้ว่า :

﴿ فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِن فَضْلِ اللَّهِ ﴾

ความว่า: “ดังนั้น เมื่อพวกท่านเสร็จจากการละหมาดก็จงกระจายบนพื้นแผ่นดิน และพวกท่านจงแสวงหาความโปรดปรานของอัลลอฮ์”
(อัลญุมฮัด : 10)

ในอายะฮ์ข้างต้น อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสถึง “การละหมาด” หมายถึง การละหมาดญุมฮัด มิใช่การละหมาดห้าเวลา

3. อิบาอะฮ์ที่บังคับให้ปฏิบัติในรอบหนึ่งปีหนึ่งครั้ง ได้แก่ การถือศีลอดในเดือนรอมฎอน การจ่ายซะกาตทั้งที่เป็นซะกาตฟิฏเราะฮ์และซะกาตอื่น ๆ อิบาอะฮ์เหล่านี้ถูกบังคับให้ปฏิบัติเป็นการเฉพาะในรอบปีช่วงเดือนและเวลาเฉพาะเท่านั้น

อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสไว้ว่า :

﴿ وَآتُوا الزَّكَاةَ ﴾

ความว่า: “และพวกท่านจงจ่ายซะกาต” (อัลบะเกาะเราะฮ์ : 110)

การกล่าวถึงซะกาตในอายะฮ์ข้างต้น หมายถึง ซะกาตที่บังคับจะต้องจ่ายสำหรับมุสลิมที่ได้สะสมสิ่งต่าง ๆ ที่เข้าข่ายความหมายของซะกาต เมื่อสะสมไว้ครบพิกัดและครบรอบหนึ่งปี เช่น ซะกาตเงินทอง ซะกาตปศุสัตว์ ซะกาตสิ่งของ เป็นต้น

4. อิบาอะฮ์ที่บังคับให้ปฏิบัติตลอดปีหนึ่งครั้ง ได้แก่ การถือศีลอดในเดือนรอมฎอนตลอดทั้งเดือน

อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสไว้ว่า:

﴿ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴾

ความว่า: “ได้มีการบังคับพวกท่านให้ถือศีลอดก็เหมือนกับการบังคับประชาชาติก่อนพวกท่าน หวังว่าพวกท่านจะมีความยำเกรง”
(สูเราะฮ์ อัลบะเกาะเราะฮ์ อายะฮ์ที่ 183)

การถือศีลอดที่ได้กล่าวในอายะฮ์ก็คือ การถือศีลอดเป็นอิบาอะฮ์ที่บังคับให้มุสลิมปฏิบัติในเดือนรอมฎอนของทุกปี ไม่นอญูดถือศีลอดที่เป็นภาคบังคับในเดือนอื่น ๆ

5. อิบาอะฮ์ที่บังคับให้ปฏิบัติตลอดชีวิตหนึ่งครั้ง ได้แก่ การทำหัจญ์ ณ บัยตุ อัลลอฮ์ นครมักกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย

อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสไว้ว่า:

﴿ وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا ﴾

ความว่า: “และเพื่ออัลลอฮฺเท่านั้นจำเป็นสำหรับมนุษย์ที่จะต้องประกอบหัจญ์ ณ บัยตุลลอฮฺ สำหรับผู้ที่มีความสามารถ” (สุเราะฮฺ อาลิอิมรอน อายะฮฺที่ 97)

การทำหัจญ์บังคับใช้ปฏิบัติเฉพาะมุสลิมที่มีความสามารถเท่านั้น คือ มุสลิมที่มีกำลังทรัพย์ที่สะสมไว้ที่เหลือจากการใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน และมีความสามารถในการเดินทางไปทำหัจญ์ซึ่งประกอบด้วยร่างกายแข็งแรงและสติปัญญาสมบูรณ์

อิบาดะฮ์ต่าง ๆ การละหมาด การจ่ายซะกาตและการประกอบหัจญ์ ณ บัยตุลลอฮฺ เป็น อิบาดะฮ์ที่จำเป็น (วาญิบ) สำหรับมุสลิมที่บรรลุนิติภาวะที่จะต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัดเมื่อมีความสามารถในการปฏิบัติอิบาดะฮ์ทั้งสี่ประการ การบังคับให้ปฏิบัติอิบาดะฮ์เหล่านั้นโดยใช้จำนวนคำสั่งใช้หรือจำนวนการบอกเล่าที่มีความหมายในทางบังคับ ทั้งสองจำนวนกำหนดข้อบัญญัติทางศาสนาเป็นวาญิบหรือจะต้องปฏิบัติสถานเดียว トラบที่ยังไม่มีหลักฐานอื่นบ่งชี้เป็นอย่างอื่น

(2) อิบาดะฮ์ที่เป็นภาคส่งเสริม

อิบาดะฮ์ที่เป็นภาคส่งเสริมให้ปฏิบัติเป็นประจำหรือตามความสามารถของมุสลิมแต่ละคนไม่ว่าจะเป็นประจำวัน ประจำสัปดาห์ ประจำปี หรือตลอดชีวิต

อิบาดะฮ์ที่ส่งเสริมให้ปฏิบัติเป็นประจำ ได้แก่ การละหมาดสุนัตก่อนและหลังการละหมาดภาคบังคับ เช่น การละหมาดสุนัตก่อนและหลังการละหมาดซุฮฺ การละหมาดสุนัตก่อนและหลังการละหมาดอิศร การละหมาดสุนัตก่อนและหลังการละหมาดมัฆริบ การละหมาดสุนัตก่อนและหลังการละหมาดอิซาอ์ และการละหมาดสุนัตก่อนและหลังการละหมาดศุบหฺ การบริจาคทาน การอ่านอัลกุรอาน การขอดุอาอ์ การซิกิร เป็นต้น

อิบาดะฮ์ที่ส่งเสริมให้ปฏิบัติเป็นประจำในรอบสัปดาห์ เช่น การละหมาดสุนัตก่อนและหลังการละหมาดญุมอ์ฮ์

อิบาดะฮ์ที่ส่งเสริมให้ปฏิบัติเป็นประจำในรอบเดือน เช่น การถือศีลอดในวันที่ 13 14 15 ของทุกเดือน

อิบาดะฮ์ที่ส่งเสริมให้ปฏิบัติเป็นประจำในรอบปี เช่น การทำอุมเราะฮฺ ณ บัยตุลลอฮฺ ยกเว้นสำหรับผู้ที่พักในนครมักกะฮฺให้ปฏิบัติตามความสามารถของแต่ละคน

นอกจากอิบาดะฮ์ที่ได้กล่าวข้างต้นแล้วยังมีอิบาดะฮ์อื่น ๆ อีกมากมายที่ส่งเสริมให้ปฏิบัติ การยอมรับของการปฏิบัติอิบาดะฮ์ต่าง ๆ เหล่านี้มีความเกี่ยวเนื่องกับการยึดมั่นในด้านหลักการศรัทธาและการยึดมั่นในด้านหลักการปฏิบัติ

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า การปฏิบัติอิบาดะฮ์นั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปฏิบัติตามแนวทางของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และการปฏิบัติของบรรดาชาวสะลัฟ (เศาะหาบะฮฺ ตาบิอีน

ดาบิอู ดาบีอิน และอิตบาอู ดาบิอู ดาบีอิน) เพราะชนเหล่านี้เป็นผู้ที่ยึดตามแนวทางของท่านนบี มุฮัมมัด ﷺ อย่างเคร่งครัดและเข้าใจเป็นอย่างดีทั้งที่เกี่ยวกับเจตนารมณ์ หลักการ และวิธีการปฏิบัติ

ส่วนมัซฮับเป็นการอธิบายความกระจ่างของเรื่องอิบาอะฮ์ต่าง ๆ โดยยึดหลักฐานจากอัลกุรอาน อัลหะดีษ และการปฏิบัติของชาวสะลัฟเป็นที่ตั้ง มิใช่ยึดมัซฮับเป็นที่ตั้ง

มัซฮับ หมายถึง กลุ่มปราชญ์ที่ทำการวินิจฉัยข้อบัญญัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของศาสนาอิสลาม ไม่ว่าจะวินิจฉัยจากคัมภีร์อัลกุรอานและอัลหะดีษ มิใช่เป็นผู้กำหนดบทบัญญัติหรือข้อบัญญัติขึ้นมาโดยใช้ความคิดทางสมองของพวกเขาเพียงอย่างเดียว

เป็นที่ยอมรับโดยทั่วกันในสังคมมุสลิมว่า สำหรับผู้ที่ไม่มีความรู้และไม่สามารถวินิจฉัยด้วยเหตุผลใดก็ตาม อนุญาตให้ยึดมัซฮับได้ แต่ก็มีเงื่อนไขข้อหนึ่งคือ เขาจะต้องรู้แหล่งที่มาของเรื่องนั้นด้วย มิใช่ทำตามผู้อื่นโดยปราศจากหลักฐานหรือเหตุผลที่สามารถยอมรับได้โดยสติปัญญา

อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสไว้ว่า:

﴿ قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعُوا أَهْوَاءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ وَأَضَلُّوا كَثِيرًا وَضَلُّوا عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ ﴾

ความว่า: “จงกล่าวเถิด (มุฮัมมัด) ว่า บรรดาผู้ได้รับคัมภีร์ทั้งหลาย จงอย่าปฏิบัติให้เกินขอบเขตในศาสนาของท่าน โดยปราศจากความ เป็นจริง และจงอย่าปฏิบัติตามความใคร่ใฝ่ต่ำของพวกหนึ่ง พวกใดที่พวกเขาได้หลงผิดมาก่อนแล้ว และได้ทำให้ผู้คนมากมาย หลงผิดด้วย และพวกเขาได้หลงผิดไปจากทางอันเที่ยงตรง”

(อัลมาอิดะฮ์ : 77)

การสั่งห้ามของอัลลอฮ์ ﷻ ในอายะฮ์ข้างต้นเป็นการสั่งห้าม โดยเด็ดขาดไม่ให้ปฏิบัติ ตามการปฏิบัติที่เกินขอบเขตของศาสนาที่กำหนด การปฏิบัติที่ปราศจากหลักฐานและเหตุผล และการปฏิบัติตามความใคร่ใฝ่ต่ำ เพราะนอกจากจะทำให้ตัวเองหลงผิดแล้วยังทำให้สร้างความพินาศให้กับคนอื่นด้วย ดังนั้น อิสลามจึงกำหนดหลักเกณฑ์ของการยึดมั่นและการปฏิบัติต้องด้วยการ เรียนรู้และทำความเข้าใจให้ถี่ถ้วน

อัลอานูรีย์ (al-Ajuri n.d. : 131) ได้รายงานจากอะลี เบ็น อะบีฏอลิบ และอับดุลลอฮ์ เบ็น มัสอูด ﷺ ซึ่งทั้งสองได้กล่าวว่า “คำพูดมีอาจให้ประโยชน์ได้นอกจากจะด้วยการกระทำ และการกระทำมีอาจยอมรับได้นอกจากจะด้วยคำพูด ทั้งคำพูดและการกระทำมีอาจถือว่าสมบูรณ์ นอกจากจะต้องสอดคล้องกับอัสสุนนะฮ์” คำพูดและการกระทำที่ได้กล่าวในอะษรนี้คือ คำพูด และการกระทำที่มีความสัมพันธ์กันกับเรื่องต่าง ๆ ของศาสนบัญญัติของอิสลาม

อัลบุคอรีย์ (al-Bukhari 2001 : 211) และมุสลิม (Muslim 2001 : 219) ได้รายงานหะดีษของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เกี่ยวกับเสาหลักของศาสนาอิสลามความว่า “ศาสนาอิสลามก่อตั้งบนเสาหลักห้าประการ คือ การปฏิญาณตนว่าไม่มีพระเจ้าที่ควรแก่เคารพสักการะนอกจากพระองค์อัลลอฮ์และท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เป็นศาสนทูตของพระองค์ และการดำรงไว้ซึ่งการละหมาด และการแจกจ่ายทานบังกัป และการบำเพ็ญหัจญ์ และการถือศีลอดในเดือนรอมฎอน”

หลักการทั้งห้าประการนี้มีความสัมพันธ์ซึ่งและกันมีอาจแยกออกจากกันได้ และไม่สามารถจะปฏิเสธส่วนหนึ่งของหลักการและให้ยอมรับอีกส่วนหนึ่ง แต่ต้องให้การยอมรับพร้อมทั้งปฏิบัติทั้งหมดอย่างสมบูรณ์จะด้วยกับคำพูด การกระทำหรือทั้งสอง หากไม่ปฏิบัติหลักการใดหลักการหนึ่งแล้วการยึดมั่นในหลักการศาสนาไม่สมบูรณ์

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่สภาพเศรษฐกิจของคนไทยมุสลิม โดยเฉพาะคนไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้มีมานานและเป็นที่สนใจของบุคคลหลายวงการ แต่การศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ยังไม่มีผู้ใดได้ทำการศึกษาวิจัยไว้ ผู้วิจัยจึงพยายามนำผลงานการวิจัยที่พอมีส่วนเกี่ยวข้องใกล้เคียงมากที่สุดบางชิ้นมาเพื่อศึกษา ดังต่อไปนี้

ศรัณยา บุณนาค (2526 : 143) ได้สรุปรายงานการวิจัยเรื่อง “บทบาทศาสนาพุทธและศาสนาอิสลามที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคใต้” ว่า ศาสนามีบทบาทต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมภาคใต้มาก โดยเป็นตัวแปรสำคัญที่สามารถจำแนกความแตกต่าง ในด้านเศรษฐกิจ สังคม ประชากร ของกลุ่มผู้ที่นับถือศาสนาแตกต่างกัน (ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และอิสลาม) ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่า ทั้งศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม ต่างมีบทบาททั้งในทางตรงและทางอ้อมที่ส่งเสริมและเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคใต้

ผลการวิจัยที่กล่าวมานั้นย่อมเป็นการแสดงว่า ศาสนามีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคม โดยเฉพาะสังคมทั้งที่นับถือศาสนาพุทธ และศาสนาอิสลาม การที่ศาสนาจะมีบทบาทต่อเศรษฐกิจและสังคมนั้น ก็ขึ้นอยู่กับความผูกพันยึดมั่นในศาสนา ถ้ามีความคิดยึดมั่นผูกพันมาก ศาสนาก็จะมีบทบาทต่อการดำรงชีวิต เพราะยึดศาสนาเป็นแนวทางการดำเนินชีวิต หรือถือศาสนาเป็นสรณะในการดำรงชีวิต จะเห็นว่า ความยึดมั่นผูกพันในศาสนา ของคนที่นับถือศาสนาอิสลามนั้น จะนำหลักศาสนามาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต จึงมีผลต่อพฤติกรรมทางสังคม เศรษฐกิจและคุณภาพชีวิต

อัคคี ศรีทราชัยกุล (2530 : 90) ได้สรุปรายงานการวิจัย เรื่อง “ความยึดมั่นผูกพันในศาสนาของชาวพุทธ : ศึกษาเฉพาะกรณีชาวพุทธ ในกลุ่มวัดธรรมกายพุทธสถานสันตติโศก และวัดชลประทานรังสฤษฎ์” ได้สรุปว่า ความยึดมั่นผูกพันในศาสนา เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับศาสนิกชนและศาสนานั้นๆ เนื่องจากศาสนาเป็นผลแห่งความพยายามของมนุษย์ ที่จะแก้ไขปัญหาชีวิตบางอย่างของตน ทั้งในแง่บุคคลและในแง่สังคมตราบใดที่ศาสนายังมีประโยชน์ช่วยสนองความต้องการของมนุษย์ ในการแก้ปัญหาของพวกเขาได้ ตราบนั้นความยึดมั่นผูกพันในศาสนาย่อมเป็นสิ่งจำเป็นที่จะละเลยไม่ได้ ในกรณีกลุ่มศาสนาหนึ่งๆ ความยึดมั่นผูกพันในศาสนา ทำให้กลุ่มสามารถดำรงกิจกรรมที่มีความหมายต่อสมาชิกกลุ่ม ทำให้สมาชิกเข้ามาผูกมัดต่องานต่อคำนิยามและอื่นๆของกลุ่ม

จุไรรัตน์ สวัสดิภาพ (2530 : 117) ได้รายงานการวิจัย เรื่อง ชุมชนกับความยึดมั่นผูกพันในศาสนาของชาวไทยมุสลิม : ศึกษากรณีไทยมุสลิม อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่ได้รายงานการวิจัยไว้ว่า การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ กล่าวคือภูมิหลังของกลุ่มตัวอย่างซึ่งประกอบด้วยเพศ อายุ สถานภาพในการนับถือศาสนาอิสลาม ระยะเวลาที่นับถือศาสนาอิสลาม ระยะเวลาที่ศึกษาศาสนาอิสลาม ผู้ที่ให้ความรู้เรื่องศาสนาอิสลาม มัสยิดที่ประกอบศาสนพิธีเป็นประจำ อาชีพ สถานภาพสมรส ศาสนาเดิมของบิดามารดา ศาสนาของบิดามารดาในปัจจุบัน สมาชิกครอบครัวสมรสกับคนต่างศาสนา และสุขภาพ ผลปรากฏว่าตัวแปรทุกตัวมีความสัมพันธ์กับความยึดมั่นผูกพันในศาสนา อย่างมีนัยสำคัญ ยกเว้นมัสยิดที่ไปประกอบศาสนพิธีเป็นประจำ และอาชีพ

ผลการวิจัยดังกล่าวเป็นการแสดงว่า ความยึดมั่นผูกพันในศาสนาของคนไทยมุสลิม เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตหรือเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตประจำวันในสังคมเป็นประจำ ดังนั้น ความยึดมั่นผูกพันในศาสนาของคนไทยมุสลิม น่าจะมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมทางด้านสังคม เศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของคนไทยมุสลิมอย่างแน่นอน

รายงานการวิจัยที่กล่าวมาทั้งหมด สามารถสรุปได้ว่าศาสนามีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ความยึดมั่นผูกพันในศาสนาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับศาสนิกชนในศาสนาแต่ละศาสนาเพราะความยึดมั่นผูกพันในศาสนาทำให้กลุ่มสามารถดำรงอยู่ได้ และคนไทยในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความหวาดหวั่นในการที่จะสูญเสียความบริสุทธิ์ของศาสนา อันเนื่องมาจากปัจจัยแวดล้อมที่ส่งผลต่อชุมชนมุสลิมซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความยึดมั่นผูกพันในศาสนา

สุรพงษ์ โสธนะเสถียร (2531 : 168) ได้รายงานการวิจัยเรื่อง คุณลักษณะทางสังคมของชาวไทยมุสลิมและการสนองตอบต่อรัฐบาล พบว่า รากฐานปัญหาสำคัญของชุมชนมุสลิมภาคใต้ ก็คือความหวาดหวั่นของชาวไทยชายแดนภาคใต้ ในการสูญเสียความบริสุทธิ์ของศาสนา

อันเนื่องมาจากปัจจัยแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนมุสลิม ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง นโยบาย การศึกษา การพัฒนา และการศาสนา เป็นต้น ความหวาดหวั่นดังกล่าว ย่อมส่งผลให้ชาวมุสลิม เกิดกระบวนการในการป้องกันตนเอง (defensive mechanism) เพื่อพิทักษ์ความบริสุทธิ์ของศาสนาตามหลักการของศาสนาและความเชื่อ

ผลการวิจัยดังกล่าวเป็นเครื่องชี้และแสดงให้เห็นถึงความยึดมั่นผูกพันในศาสนาของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่จะรักษาความบริสุทธิ์ทางศาสนาที่ตนเองเชื่อถือให้พ้นจากปัจจัยแวดล้อมจากภายนอกศาสนา ในทุกด้านไม่ว่าแม้แต่เศรษฐกิจ สังคม การเมือง นโยบายของรัฐ การศึกษาและพัฒนา เป็นต้น จึงน่าจะทำให้ด้อยโอกาสต่อการพัฒนา ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

นัฐพวศ์ เทพจาร (2534 : บทคัดย่อ) ได้รายงานผลการวิจัยเรื่อง ความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามของคนไทยมุสลิมชนบท จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีผลต่อพฤติกรรมด้านสังคม เศรษฐกิจและคุณภาพชีวิต พบว่า ความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามระดับต่ำกับระดับสูงของคนไทยมุสลิมชนบทจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีผลต่อพฤติกรรมทางด้านสังคมแตกต่างกันในเรื่อง การร่วมกิจกรรมกับทางราชการ การตรงต่อเวลา การแต่งงานเมื่ออายุยังน้อย การใช้เวลาว่าง มีผลแตกต่างกันทางด้านเศรษฐกิจในเรื่อง รายได้ การเลี้ยงชีพ และมีผลต่อพฤติกรรมทางด้านคุณภาพชีวิต แตกต่างกันในเรื่อง การศึกษาทางด้านศาสนาอิสลาม และสาธารณสุขมูลฐานเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมใช้ และการรักษาพยาบาล อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 สำหรับพฤติกรรมการวางแผนครอบครัวไม่สามารถทดสอบสมมติฐานได้ เพราะไม่สามารถหาค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานและความแปรปรวนของกลุ่มที่มีระดับ ความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามระดับต่ำได้ ความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามที่แตกต่างกันของคนไทยมุสลิมชนบทจังหวัดชายแดนภาคใต้มีผลต่อพฤติกรรมทางด้านสังคม เศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตไม่แตกต่างกัน ในเรื่อง การร่วมกิจกรรมในหมู่คนไทยมุสลิม การมีภรรยาหลายคน การสะเดาะเคราะห์ การถือฤกษ์ยาม ความประหยัด การสะสมทุน การเก็บเงินออม อาชีพพรอง การศึกษาและพบว่า ความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามไม่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา แต่กลับมีผลส่งเสริมต่อการพัฒนาทั้งสิ้น

ผลการพัฒนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่บรรลุนำมาได้เพียงระดับหนึ่งเท่านั้น ความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามไม่ได้เป็นตัวอุปสรรคและขัดขวางต่อการพัฒนาแต่อย่างใด นอกจากไม่เป็นตัวอุปสรรคและขัดขวางต่อการพัฒนาแล้ว ยังเป็นไปในลักษณะส่งเสริมต่อการพัฒนาอีกด้วย หากสามารถหากลวิธีที่จะนำความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามไปมีส่วนช่วยในการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้แล้ว ย่อมจะมีผลให้การพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ไปสู่การพัฒนาในระดับพื้นฐานได้อย่างดียิ่งอีกทางหนึ่ง